የኢትዮጵያ የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ጥምረት-ለምርጫ

CECOE

Coalition of Ethiopian Civil Society Organizations for Election

ሕዳር 10 ቀን 2012 ዓም የተካሔደው የሲዳማ ህዝብ ወሳኔ የመጨረሻ ሪፖረት

ጥር 2012

ምስጋና

የአትጵያ የሲቪል ማሰህበረሰብ ድርጅቶች ሕብረት ለምርጫ የሲዳማ ውሳኔ ህዝብን ለመታዘብ ያስቻለውን የቴከኒክ እና የገንዘብ ድጋፍ ላደረጉለት አይርሽ ኤይድ (Irish aid) ፤ ኤከስ (ECES)፤ ኤን ዲ. አይ. (NDI) እና ክሬኤቲብ አሶሴት (Creative Associates) ከፍ ያለ ምሰጋናውን ያቀርባል፡፡ ያለእነዚህ አጋሮቻችን ድጋፍ ሕብረቱ የሲዳማ ህዝበውሳኔን መታዘብ ባልቻለም ነበር፡፡

የአትጵያ የሲቪል ማሰህበረሰብ ድርጅቶች ሕብረት ለምርጫ ጊዜያዊ አስተባባሪ ከሚቴ በሕበረቱ ሰም ለአጋሮቻችን ምሰጋናውን በድጋሚ እያቀረበ በህብረቱ እና በአጋሮች መካከል ያለው ትብብር እና ሽርክና ለወደፊቱ ከአሁኑ በበለጠ ተጠናክር እንዲቀጥል ር አጥብቆ ይሰራል፡፡

የአትጵያ የሲቪል ማሰህበረሰብ ድርጅቶች ሕብረት ለምርጫ ጊዜያዊ አስተባባሪ ከሚቴ በሲዳማ ህዝበውሳኔ ለተሳተፉ ግለሰቦች እና የሕብረቱ አባል ድርጅቶችን ከፍ ያለ ምስጋናውን ያቀርባል፡፡

Contents

1. አጭር ማጠቃለያ 4
2. መግቢያ 5
3. አጭር ኢትዮጵያ ታሪክ ዳሰሳ 6
4. የመንግስት አወቃቀር 8
6. ምልመላ ፤ሥልጠና እና አክሬዲቴሽን 11
6.1 የታዛቢወች ምልመላ 11
6.2 የታዛቢዎች ሥልጠና 11
6.2.1 የረዥም ጊዜ ታዛቢዎች 11
6.2.2 የአጭር ጊዜ ታዛቢዎች 12
6.3. አክሬዲቴሽን 12
7. ጥምረቱ መረጃ ለማሰባሰብ የተገለገለባቸው ዘዴዎች 12
7.1 የረዥም ጊዜ ትዝብት 12
7.2. የአጭር ጊዜ ትዝብት 13
8. ቅድመ ሕዝበ ውሳኔ ትዝብት 13
8.1. የፖሊቲካ ዐውድን በተመለከት 13
8.2. የሕዝበ ውሳኔ ዝግጅት 13
8.2.1 ከምርጫ ቦርድ ዝግጅት አንጻር 13
8.2.2 ከዞኑ አስተዳደር አንጻር 15
8.2.3 የጸጥታ አካላት 15
8.2.4 የመራጮችና የሲቪክ ትምህርት ዝግጅት 16
8.2.5. የሕዝበ ውሳኔ ቅስቀሳ 16
9. የድኅረ ሕዝበ ውሳኔ ትዝብት 16
9.1.የህዝበ ውሳኔ ድምጽ መስጫ ቀን 17
9.2. የድምጽ መሥጫ ጣቢያዎች የሚከፈትበት ሰአት አከባባርን በተመለከተ 17
9.3. የህዝበ ውሳኔ ድምጽ መስጫ ጣቢያ አከፋፈት ሂደት/ ሥነ ስርአት አከባበር 17
9.4. በድምፅ መስጫ ጣቢያዎች የተለያዩ ሃሳቦችን የሚያራምዱ ተወካዮች መገኘት 18
9.5. የህዝበ ውሳኔ ድምጽ አሰጣጥ ሂደት/ ሥነ-ሥርአት አከባባር 18
9.6. የአስፈጻሚዎችን የሙያ ብቃት በተመለከተ 18
9.7. የህዝበ ውሳኔው ድምፅ መስጫ ጣቢያ የሚዘጋበት ሥነ-ስርአት 19

9.8. የህዝበ ዉሳኔ ድምጽ ቆጠራ 19
9.9 አቤቱታን ወይም ቅሬታን በተመለከተ 19
10. በህዝበ ወሳኔ ሂደቱ ላይ የተስተዋሉ ትዝብቶች..20
10.1. ጠንካራ ጎኖች..20
10.2. የተስተዋሉ ክፍተቶች 21
11. ማጠቃለያ 21
12. ምክረ-ሃሳቦች..21
13.አዝል (Annex) 24

1. አጭር ማጠቃለያ

በኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ በቀረበለት ግብዣ መሰረት የኢትዮጵያ ሲቪል ማህበራት ድርጅቶች ጥምረት ለምርጫ ጊዜያዊ አስተባባሪ ኮሚቴ የሲቪል ማህረሰብ ድርጅቶችን በማሰተባበር እና በመምራት ህዳር 10 ቀን 2012 ዓ.ም የተካሄደውን የሲዳማ ህዝባ ውሰኔን ታዝቧል፡፡ ጥምረቱ የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶችን በማስተባበር በሲዳማ ህዝበ ውሰኔ በታዛቢነት መሳተፉን ልዩ የሚያደረጉ ሶስት ምክንያቶችን ማንሳት ይቻላል፡፡ የመጀመሪያው ምክንያት ምንም እንኳ የሲቪል ማህበራት የተሳትፎ ልክ እና መጠን ከምርጫ ምርጫ የሚለያይ ቢሆንም በሀገሪቱ በተካሀሄዱ 5 ጠቅላላ ምርጫወች በመራጮች ትምህርት እና ምርጫን በመታዘብ ተሰማርተው የበኩላቸወን አስተዋጽኦ አድርገዋል፡፡ ነገር ግን አንድም ጊዜ በሀዝበ ውሳኔ ተሳትፈው አያውቁም፡፡ ከዚህ አንጻር የኢትዮጰያ የሲቪል ማህበረስብ በሲዳማ ህዝበ ውሰኔ ያደረገው ንቁ ተሳትፎ በታሪኩ ላይ አዲሰ ምእራፍ የከፈተበት በመሆኑ ልዩ ያደርገዋል፡፡ ከዘህ ቀደም የተካሄዱት ህዝበ ውሳኔወች የዞን ወይም የወረዳ አለያም የተወሰኑ ቀበሌወችን ከአንዱ ክልል ወደሌላው መካተትን የሚጠይቁ ፤ ወረዳ፤ ልዩ ወረዳ ወይም ዞን የመሆን ጥያቄን ለመመለሰ የተካሄዱ ነበሩ፡፡ የሲዳማ ህዝባ ውሳኔ ግን ከእናት ክልሉ ተለይቶ ራሱን የቻለ አዲስ ክልል ለመመስረት የሚኪያሄድ ስለነበር ከዚህ ቀደም ከተካሄዱት ህዝበ ውሳኔወች በአይነቱ የተለየ፤ ውጤቱም ህገ መንግስታዊ አንደምታ ያለው በመሆኑ የሲቪል ማህበረሰቡ የህንን ታላቅ አገራዊ ኃላፊነት ተቀብሎ ተለእከውን በተሳካ ሁኔታ መወጣቱ ልዩ የሚያደርገው ሁለተኛው ምክንያት ነው፡፡ የኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ የአትዮጵያ ሲቪል ማህበራት ድርጅቶች ጥምረት ለምርጫ ጊዜያዊ አስተባባሪ ኮሚቴ የሲዳማ ህዝባ ውሰኔን እንዲታዘብ መጋበዙ ከዚህ በፊት የነበረውን የጥርጣሬን ግንብ ያፈረሰ፤ በሴክተሩ እና በቦርዱ መካከል የመተማመንን ድልድይ የገነባ እና ለወደፊቱ በትብብር ለሚሰሩ ስራወች መስረት የጣለ በመሆኑ የሲቪል ማህረሰቡ በሲደማ ህዝበ ውሰኔ ያደረገወን ተሳትፎ ልዩ ያደርገዋል፡

የሲዳማ ሀዝበ ውሳኔ የትዝብት ግኝትን በተመለከት በአጠቃላይ ከፍተኛ ቁጥር ያለው መራጭ ወጥቶ ያለምንም የጸጥታ ችግር ድምጹን የሰጠበት እና በሰላም ተጀምሮ በሰላም የተጠናቀቀ መሆኑን መታዘብ ተችሏል፡፡ በአብዛኛዎቹ የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች የተሠማሩ የውሳኔ ህዝብ አስፈጻሚዎች ሙያዊ ብቃት ማሰየታቸውን ፤ በባለድርሻ አካላት መካከል ትብብር እና መናበብ ጠንካራ እንደነበር፤ አብዛኛወቹ የድምጽ መሰጫ ጣቢያወች ሀግ በደነገገው ሰአት መከፈታቸውን፤ ሀግ በደነገገው ሰአትም መዘጋታቸውን እንዲሁም ወዲውኑ የድምጽ ቆጠራ መጀመሩን ፤ወጤቶችም ወዲያውኑ መለጠፋቸውን፤ የሰቪል ማህበረስብ ድርጅቶች ጥምረት ታዘቢወቹን ባሰማራበቸው የደምጽ መስጫ ጣቢያወች መታዘብ ችሏል፡፡ በሌላ በኩልም ቡድኑ ከዚህ የሚከተሉትን ታዝቧል፡- ቀላል በማይባሉ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች በሀግ ከተደነገገው 1500 ደምጽ ሰጭወች በላይ መመዝገባቸውን ፤ሀግ ከደነገገው ሰአት አስቀድመው የድምጽ መስጫ ጣቢያወችን የከፈቱ አንዲሁም በህግ ከተደነገገው ሰአት አሰቀድምው የድምጽ መስጫ ጣቢወያችን የዘጉ፤ ጣት ላይ የሚቀባ ቀለም ያለቀባቸው፤ ድምጽ ሰጭወች ደምጽ ከሰጡ በኋላ ጣታቸውን ቀለም ሣይቀቡ መሄድ፤ በድምጽ መስጫ ከሮጀወች መሙላት ተጨማሪ የድምጽ መስጫ ወረቀቶችን ወደ ድምጽ መስጫ ከሮጀወች መክተት ባለመቻሉ የተነሳ የድምጽ አሰጣጡ ሂደት መጓተቱ ፤ ድምጽ ሰጭወች የትኛው መልከት(symbole) ላይ ምልክት ማድረግ አንዳለባቸው የሚነገሩ አልፎ ተርፎም መልክት የሚያደርጉ ሰወች አንደነበሩ ታዘቧል፡፡

2. መግቢያ

በኢትዮጵያ ውስጥ እየተካሄደ ያለውን የፖለቲካ እና የኢኮኖሚ ማሻሻያ እርምጃዎችን እንዲሁም መጭውን የ2012 ዓም አገራዊ ምርጫ ለመደገፍ፣ ለወደፊትም በምርጫ ጉዳይ የተቀናጀ እና ዘለቄታነት ያለው ተሳትፎ የሚያደርግ የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶችን ያቀፈ ጥምረት የማቋቋም አስፈላጊነትን የተገነዘቡ ከ60 በላይ የሚሆኑ የሲቪል ማህበራት በግንቦት ወር 2011 ዓም *"የኢትዮጵያ የሲቪል ማህበራት ድርጅቶች ጥምረት ለምርጫ"* የተሰኘውን ህብረት እንዲያደራጁ የኢትዮጵያ ሲቪል ማህበራት ፎረምን፣ ኢንተር አፍሪካ ግሩፑን፣ የኢትዮጵያ የህግ ባለሙያዎች ማህበርን፣ የክርስቲያን የበጐ አድራጐት እና ልማት ማህበርን፣ የኢትዮጵያ ሴቶች ማህበራት ቅንጅትን፣ የኢትዮጵያ ሲቪክ ኢንድ ቮተርስ ኢዱኬሽን አክተርስን እና የኢትዮጵያ ብሄራዊ የአካል ጉዳተኞች ማህበራት ኔትዎርክን በአባልነት ያቀፈ ጊዜያዊ አስተባባሪ ኮሚቴ አቋቁመው እንቅስቃሴ በማድረግ ላይ ይገኛሉ።

በምስረታው ሂደት ላይ የሚገኘው የኢትዮጵያ ሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ጥምረት ለምርጫ በመተዳደሪያ ደንቡ ከዘረዘራቸው ዓላማዎቹ መካከል በምርጫ ሂደት የመራጮችን ተሳትፎ ከፍ ለማድረግ የሲቪክ እና የምርጫ ትምህርት ማካሄድ፣ አባላቱ በሁሉም የምርጫ ሂደቶች እና በህዝበ ውሳኔዎች የክትትል እና የትዝብት ሥራዎች ላይ በንቃት እንዲሳተፉ የማንቀሳቀስ እና የመደገፍ፣ ከምርጫ ጋር የተያያዙ መረጃዎችን የመሰብሰብ፣ የማደራጀት፣ የመሰነድ ፣ የማጋራት የማዘጋጀት እና የማሰራጨት ጥቂቶቹ ናቸው።

የኢትዮጵያ ሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ጥምረት ለምርጫጊዜያዊ አስተባባሪ ኮሚቴ ከተቋቋመበት ከግንቦት 2011 ዓም ጀምሮ ካከናወናቸው ዋናዋና ተግባራት መካከል

- የጥምረቱን የመመስረቻ እና የመተዳደሪያ ደንብ አዘጋጅቷል፤
- ከ2012 - 2014 የምርጫ ስትራቴጂክ ፕላን አዘጋጅቷል፤
- European Center for Electoral Support (ECES) ከተባለ ተቋም ጋር በጋራ ቁጥራቸው ወደ 100 ለሚጠጉና ከሁሉም የአገሪቱ ክልሎች እንዲሁም ከአዲስ አበባ እና ድሬዳዋ ለተውጣጡ የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች አመራሮች Leadership and Conflict Management Skills for Electoral Stakeholders በሚል ጭብጥ ስልጠናዎችን ሰጥቷል፤
- ከECES ጋር በመሆን Conflict Management Skills የአሰልጣኞች ስልጠና ለሲቪል ማህበረሰብ ባለሙያዎች ሰጥቷል።

የኢትዮጵያ ሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ጥምረት ለምርጫ ጊዜያዊ አስተባባሪ ኮሚቴ ጥምረቱን በሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ኤጀንሲ ለማስመዝገብ እንዲሁም ለ2012 ዓም አገራዊ ምርጫ አስፈላጊውን ዝግጅት ከማድረግ ጐን ለጐን ህዳር 10 ቀን 2012 ዓም በተካህደው የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ ከመላው ሀገሪቱ የተውጣጡ ከምርጫ ጋር የተያያዙ ስራዎችን የሚሰሩ የሲቪል ማህበራት ድርጅቶችን በማንቀሳቀስ በህዝበ ውሳኔው ላይ በታዛቢነት እንዲሳተፉ አድርጓል።

ጥምረቱ በሲዳማ ህዝበ ውሳኔ ለመሳተፍ እንዲወስን ካደረጉት ምክንያቶች መካከል ህዝበ ውሳኔዎችን መታዘብ ከዓላማወች መካከል አንዱ መሆኑ ሲሆን ሌላው ምክንያት በ2012 ዓም ለሚካሄደው አገራዊ ምርጫ ልምድ ለመቅሰምና አስፈላጊውን ዝግጅት ለማድረግ ጠቀሜታ እንዳለው በመገንዘብ ነው።

የጥምረቱ አስተባባሪ ኮሚቴ የሲዳማ ህዝበ ውሳኔን ለመታዘብ የቅድመ ህዝበ ውሳኔ ትዝብት (pre-referendum Observation)ላይ ለሚሰማሩ የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች አባላት ዓለም አቀፍ ተሞክሮ ባላቸው ባለሙያዎች አማካኝነት ሥልጠና በመስጠት ከህዳር 4 ጀምሮ 16 ታዛቢዎችን ያሰማራ ሲሆን ህዳር 7 እና 8 ቀን 2012 ዓ.ም በሐዋሳ ከተማ *በሰውዝ ስታር ሆቴል* ስልጠና በመስጠት ህዳር 10 ቀን 2012 ዓም በህዝበ ውሳኔው የድምፅ መስጫ ዕላት በ24 ወረዳዎች በሚገኙ በ201 የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች ላይ በድምሩ147 ተቀማጭ እና ተዘዋዋሪ ታዛቢዎችን በማሰማራት የድምጽ አሰጣጥ ሂደቱን ታዝቧል። ጥምረቱ ከተዘዋዋሪ እና ተቀማጭ ታዛቢዎች በተጨማሪ መቀመጫውን በሰውዝ ስታር ሆቴል ያደረገ 16 አባላት ያሉት Election Situation Room በማቋቋም የድምጽ አሰጣጥ ሂደቱን የመከታተል እና የማስተባበር ስራ አከናውኗል።

3. አጭር ኢትዮጵያ ታሪክ ዳሰሳ

ኢትዮጵያ ከታላላቆቹ የአፍሪካ አገራት መካከል አንዷ ስትሆን በክፍለ አህጉሩ ለረጅም ጊዜ ነጻነቷን ጠብቃ የቆየች ፤ ከ 80 በላይ የሚሆኑ የተለያዩ ብሄር-በሄረሰቦች የሚኖሩባት ፤በዓለም ትልልቅ የሚባሉት የክርሰትና ፤ የእስልምና እና የአይሁድ ሃይማኖቶች የሚመለኩባት ጥንታዊ አገር ናት። በቅኝ አገዛዝ ስር ካልወደቁ በጣት ከሚቆጠሩ የአፍሪካ አገራት አንዷ የሆነችው ኢትዮጵያ በዓለም አጅግ በጣም ደሃ ከሆኑት አገራት መካከል አንዷ ስትሆን በየጊዜው በሚከሰት ድርቅ እና ረሃብ የምትጠቃ አገርም ናት። በሃያኛው ክፍለ ዘመን መሰረታዊ ልዩነት ባላቸው የተለያዩ ሥርአቶች[1] ማለትም በንጉሳዊ አገዛዝ ፤ በወታደራዊ አምባገነን ፤ በብሄር ላይ የተመሰረተ ፌዴራሊዝም ስትተዳደር የኖረችው ኢትዮጵያ የራስን እድልን በራስ የመወሰን ጥያቄን አንስተው በሚታገሉ የብሄር ንቀናቄወች እና በተራዘሙ የእርስበርስ ጦርነቶች ስትታመስ የቆየችም አገር ናት።

ከ 1923 ዓ.ም እሰከ 1967 ዓ.ም ኢትዮጵያን የገዙት የመጨረሻው ንጉስ ዓጼ ኃይለስላሴ አገሪቱን ለማዘመን በነበራቸው ሃሳብ የመጀመሪያ የሆነውን ህገመንግሰት በማወጣት ስራ ላይ አውለዋል[2]። ይህ በስራ ላይ የዋለው ህገ መንግሰት በንጉሰ ነገሥቱ ፍጹማዊ ሥልጣን ላይ አንዳችም ገደብ ባለማድረጉ የንጉሱ ሥልጣን ፍጹማዊ ነበር። ምንም አንኳ ንጉሱ አንዳንድ ተራማጅ የሆኑ እርምጃወች ቢወስዱም ተራማጅ ሃሳብ ባላቸው ዜጎች ዘንድ እነዚህ እርምጃወች በቂ እና አርኪ እንዳልነበሩ ና መስረታዊ የሆነ የፖለቲካ ፤የኢኮኖሚ እና የማህበራዊ ለውጦችን አምጭ ተደርገው አልተወሰዱም ነበር[3]። ንጉሱ አገረ - መንግሰት ለመገንነባት የነበራቸውን አቅድ ለማስፈጸም የመስረቱት የተማከለ አስተዳድር እና ጠንካራ ቢሮክራሲ አገሪቱ ዴሞክራሲን ለማሳደግ የነበራትን እድል ክፉኛ እንደጎዳው[4] ፤ ለሥርአቱ መናጋት ከፍተኛ አሰተዋጽኦ አንዳደረገ ይነገራል። በተለይም የንጉሱ የመጨረሻ አመታት ህዝቡ በድርቅ ፤በረሃብ እና በቸነፈር የተመታበት ፤ ከኤርትራ ነጻ አውጭ ግንባሮች ጋር ይደረግ በነበረ ውጊያ ፤ በሥርአቱ ውሰጥ በሚታየው የመልካም አስተዳደር እጦት ሳቢያ በከፍተኛ የፖለቲካ አለመረጋጋት የተናጠበት ወቅት ነበር

---

[1] Carter Center (2009) OBSERVING THE 2005 ETHIOPIA NATIONAL ELECTIONS CARTER CENTER FINAL REPORT December p.9

[2] ibid

[3] ibid

[4] ibid

ለማለት ያስደፍራል። በመጨረሻም በ1966 የተቀሰቀሰውን ህዝባዊ ቁጣ ተከትሎ በ1967 ዓ.ም የማርክሲስት ሌኒኒሰት ርእዮተዓለም አራማጅ አድርጎ ይቆጥር እና ራሱንም ደርግ ብሎ ይጠራ በነበረው ወታደራዊ ቡድን ንጉሱ ከሥልጣናቸው ተወግደዋል።

ደርግ ሥልጣን ላይ ከወጣ በኋላ ከወሰዳቸው አርምጃወች መካከል ስራ ላይ የነበረውን ህገ-መንግሰት እና መሰረታዊ መብቶች እና ነጻነቶችን በማገድ የኢትዮጵያ ህዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገመንግሰት አስከወጣበት በ1980 ዓ.ም ጊዜ ድረስ አገሪቱን ተከታታይ የሆኑ አዋጆችን በማውጣት ማስተዳደር አገዛዙ የተከተላለቸው ስልቶች ሲሆኑ የገጠር መሬትን ፤የከተማ ቦታ እና ትርፍ ቤቶችን ፤ትላልቅ ፋበሪካወችን እና አገልግሎት ሰጪ ተቋማትን በአዋጅ መውርስን የመሳሰሰሉት በ 17 አመት አገዛዝ ዘመኑ ደርግ ከወሰዳቸው ሥርነቀል አርምጃወች መካከል ጥቂቶቹ ነበሩ።

ደርግ በሥልጣን ላይ በቆየባቸው አመታት ከተከሰቱት ችግሮች መካከል የኤርትራ ነጻ አውጭ ግንባሮች የመገንጠል ዓላማቸውን አውን ለማድርግ ውጊያቸውን ማፋፋማቸው፤ በመሃል አገር ወታደራዊውን አገዛዝ የሚቃወሙ የፖለቲካ ቡደኖች መበራከት እና ወታደራዊው መንግሰትም በእነዚህ ቡድን አባለት ላይ የፈጸማቸው ሰቆቃ እና ያለፍርድ የፈጸማቸው የጅምላ ግድያወች፤ የሱማሊያ መንግስት ጦርነት ከፍቶ የ አጋዴንን ግዛት ወርሮ መያዙ፤ በተለያዩ የአገሪቱ ክፍሎች በአማጺያን ኃይሎች የሚካሄዱ የሽምቅ ውጊያወች መበራከታቸው፤ በአገሪቱ ከፍተኛ የሆነ ድርቅ እና ችጋር መከስቱ፤ የአገሪቱን ኢኮኖሚ ቀፍድዶ የያዘው ሶሻሊስታዊ የዕዝ ኢኮኖሚ፤ የትግራይ ነጻ አወጭ ግንባር በሰሜኑ የአገሪቱ ክፍል ያካሂድ የነበረውን የትጥቅ ትግል ከሌሎች የፖለቲካ ድርጅቶች ጋር በማቀኛጀት የኢትዮጵያ ህዝብ አብዮታዊ ዴሞክራሲያዊ ግንባርን (ኢህአዴግን) መስርቶ ውጊያውን ወደሌሎች የሀገሪቱ ክፍሎች ማሰፋፋቱ ተደማምሮ የደርግ ውድቀትን አፋጥኖታል።

በ1983ዓ.ም. የደርግ መንግስት አንደወደቀ 27 ፖለቲካ እና የብሔር ድርጀቶችን ያቀፈ ጉባኤ ተካሂደ የሽግግር ወቅት ቻርተርን በማጽደቅ በኢህአዴግ የሚመራ ለ አራት አመታትእና የቆየ የሽግግር መንግሰት ተቋቁሟል::[5]፡

የኢፌዴሪ ህገ መንግስት ከ ጸደቀበት ከ 1987 ዓ.ም ጀምሮ በኢትዮጵያ ውስጥ 5 ጠቅላላ ምርጫዎች (1987፤ 1992፤ 1997፤ 2002 እና 2007 ዓ.ም) የተካሄዱ ሲሆን በ2012 ዓም ስድሰተኛውን ጠቅላላ ምርጫ ለማካሄድ አገሪቱ በዝገጅት ላይ ትገኛለች። ቀደም ሲል የተጠቀሱት ሁሉም ምርጫወች በውዝግብ የተሞሉ ቢሆንም ገዥው የኢህአዴግ ፓርቲ በሁሉም ምርጫወች አሸናፊ መሆኑን ሲገልጽ ቆይቷል። ከተካሄዱት አምስት ጠቅላላ ምርጫወች መካከል የ1997 ዓ.ም እና የ 2007 ዓ.ም ጠቅለላ ምርጫወች ለየት ያሉ ክስተቶችን አሰተናግደው አልፈዋል። በ1997 ዓ.ም በተካሄድው አጠቃላይ ምርጫ በመጠኑም ቢሆን የተከፈተውን የዲሞክረሲ ምህዳር በመጠቀም ተፎካከሪ የፖለቲካ ፓር ቲወች ያደረጉት ከፍተኛ ፉከክር እና ህዘቡ በነቂስ በመውጣት ለሚፈልገው የፖለቲካ ፓርቲ ድምጽ መስጠቱ ሲሆን በ 2007 ዓ.ም በተካሄደው ጠቅላላ ምርጫ ተቃዋሚወች በፌዴራሉ ፓርላማም ሆነ በክልል ምክር ቤቶች አንድ ወንበር አንኳ ያላሸነፉበት፤ ገዥው ኢህአዴግ እና አጋሮቹ ሙሉ ለሙሉ በሚባል ደረጃ በፌዴራለ ፓርላማም ሆነ

[5] Carter Center (2009) OBSERVING THE 2005 ETHIOPIA NATIONAL ELECTIONS CARTER CENTER FINAL REPORT December p.9

በክልል ምክር ቤቶች ያሉትን ወንበሮች ጠራረገው የወሰዱበት ክስተት ሁለቱን ጠቅላላ ምርጫወች የተለዩ ያደርጋቸዋል።

በ 2007 ዓ.ም ከተካሄደው ጠቅላላ ምርጫ ማግሳት ከፍተኛ የህዝብ አመጽ በተለያዩ የአገሪቴ ክፍሎች በተለይም ትላልቅ በሆኑት በኦሮሚያ እና በአማራ ክልሎች መቀስቀሱ፤ ገዠው ፓርቲ ኢህአዴግን ባቋቋሙት ድርጅቶች መካከል ብርቱ የሆነ የሥልጣን ትግል መቀስቀሱ፤ በኦሮሚያ እና በሱማሌ ክልሎች አዋሳኝ አካባቢወች በተቀሰቀሰ ግጭት በሚሊዮኖች የሚቆጠሩ ዜጎች በመፈናቀላቸው በሀገሪቴ ከፍተኛ የሆነ የፖለቲከ አለመረጋጋት መፈጠሩ እነዘህን ክስተቶች ተከትሎ የቀድሞው ጠቅላይ ሚኒሰትር አቶ ኃይለማረያም ደሳልኝ በፍቀዳቸው ሥልጣናቸውን ለቀው በምትካቸው ዶ/ር አቢይ አህመድ የጠቅላይ ሚኒሰትረነቱን ሥልጣን መረከባቸው ዋና ዋናወቹ ክስተቶች ነበሩ።

አዲሱ ጠቅላይ ሚኒሰትር ወደ ሥልጣን ከመጣ በኋላ የ‹ፖለቲካ፤ የኢኮኖሚ ፣የማህበራዊ፤ የፍትሀ ሥርአት የመሰሰሉ ማሻሻያወችን መጀመራቸው፤ አወዘገቢ የነበሩትን የኢትዮጵያ ምርጫ ቦርደ ማቋቋሚያ አዋጅ አንዲሁም የኢትዮጵያ የምርጫ፣ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባ እና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅን የማሻሻል ፤ ለአያሌ አመታት ሲጠየቅ የቆየው እና ደም ያፈሰሰ ግጭት አሰከትሎ የነበረው የሲዳማ ክልል የመሆን ጥያቄ በውሳኔ ህዝብ አንዲፈታ ማድረግ ከብዙወቹ ጥቂቶች ሲሆኑ የሲዳማ ውሳኔ ህዝብ ህዳር 10 ቀን 2012 ተካሄዶ በሰላም ተጠናቅቋል።

4. የመንግስት አወቃቀር

ኢትዮጵያ በፌዴራል እና በክልል ሥልጣን ያላቸው የህግ አውጭ፤ የህግ አሰፈጻሚ እና የዳኝነት ተቋማት ያላት ፈፌዴራላዊ ፓርላሜንነታዊ ሪፐብሊክ ናት። ምንም አንኳ የአሰፈጻሚነት ሥልጣን ባይኖረውም የሀገሪቱ ፕሬዜዴንት በፓርላማው የሚመረጥ የሀገሪቱ ርእሰ ብሄር ነው። የህግ አወጭው አካል 108 መቀመጫወች ባሉት የፌዴሬሽን ምክርቤት እና 547 መቀመጫወች ባሉት የተወካዮች ምክር ቤት የተከፈለ ነው። የፌዴሬሽን ምክርቤት አባላት የሚመረጡት በክልል ምክር ቤቶች ሲሆን የሚያገለግሉትም ለ 5አመት ነው። የተወካዮች ምክር ቤት አባላት በአንድ የምርጫ ክልል ካሉ ተወዳዳሪወች መካከል አብላጫ ድምጽ ያገኘ ተወዳዳሪ በሚያሸንፍበት የምርጫ ሥርአት የሚመረጡ ተወካዮች ለአምስት አመት የሚመረጡበት እና የሚያገለግሉበት ነው። ጠቅላይ ሚኒስትሩ በተወካየች ምክር ቤት አባላት ይመረጣል።

5.የህግ ማእቀፍ

5.1.የኢፌዴሪ ሕገ መንግሥት

የኢፌዴሪ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 47 (2) በአንቀጽ 47 (1) በተዘረዘሩት ክልሎች ውስጥ የተካተቱት ብሔሮች፣ ብሔረሰቦች፣ ሕዝቦች በማንኛውም ጊዜ የራሳቸውን ክልል የማቋቋም መብት እንዳላቸው ደንግጓል[6]። ከዘህ በተጨማሪ ማንኛውም ብሔር፣ ብሔረሰብ፣ ሕዝብ የራሱን ክልል የመመሥረት መብት ሥራ ላይ የሚውለው ክልል የመመሥረት ጥያቄው በብሔሩ፣ በብሔረሰቡ ወይም በሕዝቡ ምክር ቤት በሁለት ሦስተኛ ድምፅ ተቀባይነት ማግኘቱ ሲረጋገጥና ጥያቄው በጽሑፍ ለክልሉ ምክር ቤት ሲቀርብ፣ ጥያቄው የቀረበለት የክልል ምክር ቤትም ጥያቄው በደረሰው በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ ለጠየቀው ብሔር፣

[6] የኢፌዴሪ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 47 (2)

ብሔረሰብ ወይም ሕዝብ ሕዝበ ውሳኔ ሲያደራጅ፣ ክልል የመመሥረት ጥያቄው ሕዝበ ውሳኔውን ባካሄደው ብሔር፣ ብሔረሰብ ወይም ሕዝብ በአብላጫ ድምፅ ድጋፍ ሲያገኝ፣ እና የክልሉ ምክር ቤት የክልልነት ጥያቄ ላቀረበው ብሔር፣ ብሔረሰብ ወይም ሕዝብ ሥልጣን ሲያስረክብ ከላይ የተጠቀሱት ሁኔታወች ከተሟሉ በሕዝበ ውሳኔው የሚፈጠረው አዲስ ክልል ጥያቄ ማቅረብ ሳያስፈልገው በቀጥታ የኢፌዴሪ አባል እንደሚሆን ሕገ መንግሥቱ ይደነግጋል[7]።

5.2. አዋጅ ቁጥር 251/1993

የኢፌዴሪ ፌዴሬሽን ምክርቤትን ለማጠናከር፣ ሥልጣንና ተግባሩን ለመዘርዘር የወጣ አዋጅ ቁጥር 251/1993 የፌዴሬሽን ምክር ቤት የብሔር፣ ብሔረሰቦች ወይም ሕዝቦች የራስን ዕድል በራስ የመወሰን መብትን በተመለከተ በሚቀርቡ ጥያቄዎች ላይ ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን እንዳለው[8]፡ ፤ ከዚህ አንጻርም ማንኛውም ብሔር፣ ብሔረሰብ፣ ወይም ሕዝብ ‹‹ማንነቴ አልታወቀልኝም፣ ራስን በራስ የማስተዳደር መብቴ ተሸርሽሯል፣ ቋንቋዬን፣ ባሕሌንና ታሪኬን የማሳድግበት ሁኔታ አልተመቻቸልኝም[9] . . .›› የሚል ዕምነት ካደረበት ተዋረዱን ጠብቆ ጥያቄውን ለምክር ቤቱ ማቅረብ እንደሚችል ይደነግጋል። በተለይም የአዋጁ ንቀፅ 19 (3) የማንኛውም ብሔር፣ ብሔረሰብ ወይም ሕዝብ ክልል የመመሥረት ጥያቄ ለማቅረብ የክልል መመሥረት ጥያቄው በብሔር፣ ብሔረሰቡ ወይም በሕዝቡ ምክር ቤት በሁለት ሦስተኛው ድምፅ ተቀባይነት ማግኘቱ ሲረጋገጥና ጥያቄው በጽሑፍ ለክልሉ ምክር ቤት ሲቀርብ፣ ጥያቄው የቀረበለት የክልል ምክር ቤት ጥያቄው በደረሰው በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ ለጠየቀው ብሔር፣ ብሔረሰብ ወይም ሕዝበ ውሳኔ ሲያደራጅ፤ ክልል የመመሥረት ጥያቄው በብሔሩ፣ በብሔረሰቡ ወይም በሕዝቡ በሚካሄድ ሕዝበ ውሳኔ በአብላጫ ድምፅ ሲደገፍ፤ የክልሉ ምክር ቤት ሥልጣኑን ለጠየቀው ብሔር፣ ብሔረሰብ ወይም ሕዝብ ሲያስረክብ፣ በሕዝበ ውሳኔ የሚፈጠረው አዲስ ክልል ጥያቄ ማቅረብ ሳያስፈልገው በቀጥታ የኢፌዴሪ አባል ሲሆን በሥራ ላይ እንደሚውል[10] ይደነግጋል። አዋጁ በአንቀጽ 19 (3) (2) በዚህ አንቀጽ ንዑሥ ቁ (1) (ለ)በተደነገገው የጊዜ ገደብ ውስጥ ክልል የመመሥረት ጥያቄ አልተፈጸመልኝም ወይም በተሰጠው ውሳኔ ላይ ቅሬታ አለኝ የሚል ወገን ጥያቄውን ለምክር ቤቱ ማቅረብ እንደሚችል[11] ሲደነግግ ጥያቄው ለምክር ቤቱ የሚቀርበው በጽሑፍ ሆኖ የክልል ምሥረታ ጥያቄ ባቀረበው የብሔር፣ ብሔረሰቡ ምክር ቤት መሆኑን[12] ፤ምክር ቤቱም በቀረበለት ጉዳዮች ላይ በሁለት ዓመት ጊዜ ውስጥ የመጨረሻ ውሳኔ እንደሚሰጥ[13] አወጁ ይደነግጋል።

5.3. አዋጅ ቁጥር 1162/2012

የኢትዮጵያ የምርጫ፣ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባ ና የምርጫ ሥነ ምግባር አዋጅ ቁጥር1162/2019 ዓ.ም በኢትዮጵያ ከሚካሄዱ የምርጫ ዓይነቶች መካከል ህዝበ-ውሳኔ[14] አንዱ መሆኑን ደንግጓል። አዋጁ ህዝበ

---

[7] የኢፌዴሪ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 47 (3)

[8] ፌዴሬሽን ም/ቤትን፣ ለማጠናከር፣ ሥልጣንና ተግባሩን ለመዘርዘር የወጣ አዋጅ ቁጥር 251/1993 አንቀጽ 19 (1)

[9] Ibid

[10] ፌዴሬሽን ም/ቤትን፣ ለማጠናከር፣ ሥልጣንና ተግባሩን ለመዘርዘር የወጣ አዋጅ ቁጥር 251/1993 አንቀጽ 19 3 (1)

[11] የአዋጁ አንቀጽ 19 (3) (2)

[12] የአዋጁ አንቀጽ 19 (3) (3)

[13] የአዋጁ አንቀጽ 19 (3) (4)

[14] የኢትዮጵያ የምርጫ፣ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባ ና የምርጫ ሥነ ምግባር አዋጅ ቁጥር1162/2012 ዓ.ምአንቀጽ 6(5)

ውሳኔው እንዲካሄድ ከወሰነው አካል ጋር በመመካከር ቦርዱ ህዝበ ውሳኔ ያስፈለገበትን ጉዳይ ለመለየት በሚያስችለው መልኩ የድምጽ መስጫ ጣቢያዎችን በማደራጀት ህዝበ ውሳኔውን እንደሚያከናውን[15]፤ በንኡስ ቁጥር 3 ቦርዱ በህገመንግሥቱ ሥልጣን ከተሰጠው አካል ጋር በመመካከር ድምጽ የሚሰጥበትን ቀን፤ህዝበ ውሳኔው በድምጽ ሰጪነት ለመሳተፍ ማሟላት የሚገባቸውን መስፈርቶች በድምጽ መስጫ ወረቀቱ ላይ የሚሠፍረው ለውሳኔ የቀረበው አማራጭ አጻጻፍ እና የህዝበ ውሳኔውን አስመልክተው የሚደረጉ የቅስቀሳ ዓይነቶችን ይዘት እንደሚወስን ይህም በሚወጣ መመሪያ ዝርዝር አፈጻጸሙ እንደሚወስን[16] ይደነግጋል፡፡

የኢትዮጵያ የምርጫ፣ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅ አዋጅ ቁጥር 1162/2012 ዓ.ም ስለ ምርጫ ታዛቢዎች `በተለይም የምርጫ ሂደትን ለመታዘብ የሚፈልጉ የአገር ውስጥ የምርጫ ታዛቢዎች ለቦርዱ በማመልከትና ሲፈቀድላቸው የሚሰጣቸውን የታዛቢነት የምስክር ወረቀት በመያዝ ምርጫ ለመታዘብ መቻላቸወን[17] እንዲሁም ምርጫውን ለመታዘብ የምስክር ወረቀት የተሰጣቸው የምርጫ ታዛቢዎች በቦርዱ የሚዘጋጀውን የምርጫ ታዛቢዎች የሥነ ምግባር መመሪያ መቀበላቸውን በድርጅቶቹና በወኪሎቻቸው ፊርማ ማረጋገጥ[18] እንደሚኖርባቸው ይደነግጋል፡፡ ቦርዱ የአገር ውስጥ የምርጫ ታዛቢዎችን ምርጫ ለመታዘብ ጥያቄ ሲቀርብለት ጥያቄውን ያቀረበው ድርጅት ህጋዊ ሰውነት ያለው አገር በቀል ሲቪል ማህበረሰብ ድርጅት መሆኑን፤ የድርጅቲ የቦርደ አባላት እና መሪወች ከማንኛውም የፖለቲካ ወገንተኝነት ነጻና ለትርፍ ያልተቋቋመ፤ የማንኛውም መንግሥታዊ ተቋም አካል አለመሆኑን፤ የሚያሰማራቸው ግለሰቦች ምርጫ በገለልተኝነት ለመታዘብ ችሎታ ያላቸው መሆኑን በማጣራት የሥነ ምግባር ደንብ መቀበላቸውን ድርጅቱንና ወኪሎቹን በማስፈረም የታዛቢነት ሰርቲፊኬት እንደሚሰጥ[19] አዋጁ ይደነገጋል፡፡ በአዋጁ የተደነገጉትን መስፈርቶቸ አለተሟሉም በሚል ምክንያት የቀረበለትን የታዛቢነት ማመልከቻ ያልተቀበለ እንደሆነ ውሰኔውን ማመልከቻውን በተቀበለ በ 30 ቀናት ውስጥ ለአመልካቹ በፅሁፍ የማሳወቅ ግዴታን በቦርዱ ላይ አዋጁ ይጥለበታል፡፡አመልካቹ በቦርዱ ውሳኔ ካልተስማማ በ14 ቀን ውስጥ ለፌደራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በይግባኝ እንዲታይለት አቤቱታውን ሊያቀርብ እንደሚችል አዋጁ ይደነግጋል፡፡[20] ማንኛውም የምርጫ ታዛቢ ከሥነ ምግባር ደንቡና ከገባው ግዴታ ውጭ ሲንቀሳቀስ ከተገኘ ቦርዱ እንደ አግባብነቱ የተፈጸመውን ስህተት ጠቅሶ ለግለሰቡና ለወከለው ድርጅት ማስጠንቀቂያ በመስጠት ስህተቱ እንዲታረም ለማዘዝ አልያም ግለሰቡ ወይም ወካዩ ድርጅት ከታዛቢነት ለማገድ እንደሚችል አዋጁ ይደነግጋል[21]፡፡ የምርጫ ታዛቢዎችን መብት በተመለከተም የምርጫ ታዛቢነት ማረጋገጫ የምስክር ወረቀት የተሰጠው የድርጅት ወኪል በምርጫ ጣቢያ በመዘዋወር የምርጫውን ሂደት የመከታተልና ተገቢ መረጃ ጠይቆ የማግኘት፤ የምርጫ ሰነዶችን፤ የመመልከት፤ የድምጽ አሰጣጥ እና የድምጽ ቆጠራ ሂደቱን የመታዘብ፤ የታዘቧቸውን ወይም ያጋጠሟቸውን ጉድለቶች ለቦርዱ ጽህፈት ቤት የማቅረብ መብት መብት እንዳላቸው አዋጁ ይደነግጋል[22]፡፡ አዋጁ የምርጫ ታዛቢነት የምስክር ወረቀት

---

[15] የአዋጁ አንቀጽ 11(2)

[16] [16] የኢትዮጵያ የምርጫ፣ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባ ና የምርጫ ሥነ ምግባር አዋጅ ቁጥር1162/2012 ዓ.ምየአዋጁ አንቀጽ 11(3)

[17] የአዋጁ አንቀጽ 114(1)

[18] የአዋጁ አንቀጽ 114(4)

[19] የአዋጁ አንቀጽ 115(1)(ሀ)(ለ)(ሐ) እና(መ)

[20] የአዋጁ አንቀጽ 115(2)

[21] የአዋጁ አንቀጽ 115(3)

[22] የአዋጁ አንቀጽ 116(1)

ከቦርዱ ያገኘ የምርጫ ታዛቢ የታዛቢነት መታወቂያውን የመያዝና ሲጠየቅ የማሳየት፤ የምርጫ አስፈፃሚዎች የሚሰጡትን መመሪያ የማክበር፤የምርጫው ሂደት በትክክልና በብቃት እንዳይካሄድ ከሚያደናቅፍ ተግባር የመቆጠብ፤ ዝርዝር ሪፖርት አዘጋጅቶ ለቦርዱ የማቅረብ ግዴታ አንዳለበት በአዋጁ ተደንግጓል[23].።

6. ምልመላ ፤ሥልጠና እና አክሬዲቴሽን

6.1 የታዛቢወች ምልመላ

የታዛቢወች ምልመላ የተከናወነው የጊዜያዊ አሰተባባሪ ኮሚቴ አባላት በሆኑ ኔወትወርኮች አማካኝነት በዘጠኙ ክልሎች ፤ በአዲስ አበባ እና በድሬ ዳዋ ለሚገኙ በዴሞክራሲ፤ በሰብአዊ መብቶች ፤በመልካም አሰተዳደር ፤በምርጫ እና በስርአተ ጾታ ላይ ለተሰማሩ እና በሲዳማ ህዝበ ውሳኔ በታዛቢነት መሳተፍ ለሚፈልጉ የህበረቱ አባላት በጊዜያዊ አሰተባባሪ ኮሚቴ ጽ/ቤት በኩል ግልጽ ጥሪ በማደርግ ሲሆን በዚህም 38 ሴቶች አንዲሁም 5 አካል ጉዳተኞች ያሉበት 147 ታዛቢዎችን ተመልምለው በታዛቢነት ተሰማርተዋል።

6.2 የታዛቢዎች ሥልጠና

የኢትዮጵያ የሲቪል ማህበራት ድርጅቶች ህብረትበ -ለምርጫ ለርዥም ጊዜ እና ለአጭር ጊዜ ታዛቢወች የህዝበ ውሳኔውን ሂደት ሲታዘቡ እና ሲገመግሙ በምን አይነት ጉዳዮች ላይ ማተኮር እንዳለባቸው በተለይም በቅደመ ህዝበ ውሳኔ ፤ በድምጽ መስጫው እለት እና በ ድህረ ህዝበ ውሳኔ ወቅቶች የሚገለገሉባቸውን የተለያዩ ቅጾች እና መገምገሚያ ነጥቦችን ይዘት ለማስገንዘብ የሚረዱ ሥልጠናወችን በአዲስ አበባ እና በሃዋሳ አካሂዷል።

6.2.1 የረዥም ጊዜ ታዛቢዎች

ምንም እንኳ ሥልጠናው በጊዜ እጥረት የተነሳ በጥልቀት ባይሰጥም የረጅም ጊዜ ታዛቢወች በቅድመ ህዝበ ውሳኔ ወቅት፤ በድምጽ መሰጫው እላት እና ህዝበውሳኔው ከተካሄደ በኋላ የኢትዮጵያ ምርጫ ቦርድን ውጤታማነት እና ገለልተኛነት መታዘብን እና መገምመገምን ጨምሮ አንዴት መታዘብ አንዳለባቸው ሥልጠና ተሰጥቷቸዋል።የረጅም ጊዜ ታዛቢወች በቅድመ ህዘበ ውሳኔ ወቅት የነበረውን የፖለቲካ ድባብ እንዲሁም በሚካሄዱ የህዝበ ውሳኔ ቅስቀሳወች ወቅት የሰብአዊ መብቶች እና የ ህዘበ ውሳኔው ሂደት ምን ያህል ከማሰፈረራት ነጻ አንደሆነ ፤ የሴቶች እና ፤የአካል ጉዳተኞች ተሳትፎን ለመታዘብ እና ለመገምም የሚያሰችል ሥለጠና ተሰጥቷቸዋል። በአጭሩ የረዥም ጊዜ ታዛቢወች የምርጫ አሰተዳደሩን ፤ ፤የድምጽ ሰጭወች መዝገብን፤ የሀዝበውሰኔ ቅስቀሳን ፤መገናኛ ብዙሀንን በመታዘብ እና በመገምም በረዥም ጊዜ ታዛቢወች አሰተባባሪ አማካኝነት ለጊዜያዊ አሰተባባሪ ኪሚቴ በቋሚነት ሪፖርት ማድረግን የመሳሰሉ ጉዳዮችን የሸፈነ ሥልጣና

[23] የአዋጁ 117(1)(ሀ)(ለ)(ሐ(መ) እና (ሠ))

ለትዝብት የሚገለገሉባቸውን የተለያዩ ቅጾች ዓላማና ይዘት መቼ እና እንዴት እንደሚገለገሉባቸው እንዲያውቁ ተደርጓል።

6.2.2 የአጭር ጊዜ ታዛቢዎች

ጊዜያዊ አሰተባባሪ ኪሚቴ ተንቀሳቃሽ እና ተቀማ ጭ በሚል ለተከፈሉት የአጭር ጊዜ ታዛቢወች ህዳር 7 እና 8 2012 ዓ.ም በ ሃዋሳ ሰውዝ ሰታር ሆቴል የሁለት ቀን ሥልጠና ሰጥቷል። በሥልጠናው ወቅት የአጭር ጊዜ ታዛቢወች በ ህዝብ ውሳኔው የድምፅ መስጫ ቀን የሚከናወኑ ሁሉንም ተግባራት መታዘብ እንደሚጠባቅባቸው፤ ስራቸውም ከቀኑ 12 ሳአት በኋላም ሊራዘም እንደሚችል ተነግሯቸዋል። ሠልጣኞቹ የህዝብ ውሳኔውን ሂደት በሚታዘቡበት እና በሚገመግሙበት ጊዜ የደምጽ መስጫ ጣቢያወችን አደረጃጀት እና የድምጽ መስጫ ጣቢያወች አከፋፈት ሂደትን ፤የህዝበ ውሳኔው ጠድምፅ መስጫ ጣቢያወች የሚዘጉበትን ስርአት፤የህዝበ ዉሳኔ ድምጽ ቆጠራ እና ምዝገባን የሚመለከት ሥልጠና ተሰጥቷቸዋል። ከዚህ በተጨማሪ የአጭር ጊዜ ታዛቢወች ለትዝብት የሚገለገሉባቸውን የተለያዩ ቅጾችን መቼ እና እንዴት እንደሚገለገሉባቸው እንዲሁም ወደ ኢሌክሽን ሲቹየሽን ሩም በምንያህል ሰአት ልዩነት መደውል እንዳለባቸው እንዲያውቁ ተደርጓል።

6.3. አክሬዲቴሽን

የረዠም ጊዜ ታዛቢወች የአንድ ቀን ሥልጠና ከተሰጣቸው በኋላ ህዳር 5 ቀን ወደ ሃዋሳ ተጉዘው በእለቱ የኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ ለሁሉም የረዥም ጊዜ ታዛቢወቹ አክሬዲቴሽን ሰጥቷል። በተመሳሳይ የሁለት ቀን ስልጠናቸውን አንዳጠናቀቁ የኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ ህዳር 8 ቀን 2012 ዓም በ ሃዋሳ ከተማ በሚገኘው ሰውዝ ሰታር ሆቴል የአጭር ጊዜ ታዛቢወች አክሬዲቴሽን ሰጥቷል።

7. ጥምረቱ መረጃ ለማሰባሰብ የተገለገለባቸው ዘዴዎች

የሲዳማ ሕዝበ ውሳኔን ለመታዘብ ስራ ላይ የዋሉ ዘዴዎችና ናሙናን በተመለከተ ጥምረቱ በመረጃ ማሰባሰቢያነት የተጠቀመባቸው ዘዴዎች የረዥም ጊዜ ታዛቢዎች (Long Term Observers) እና የአጭር ጊዜ ታዛቢዎችን (Short Term Observers) ማሰማራት ሲሆን ዘዴው የረዥም ጊዜ ትዝብት (Pre Referendum Observation) እና ድኅረ ሕዝበ ውሳኔ ትዝብትን (Post Referendum Observation) ያጠቃልላል። ጥምረቱ የሕዝበ ውሳኔው በሚካሄደበት ዕለትም ተዘዋዋሪ ታዛቢዎችን (Mobile Observers) እና ተቀማጭ ታዛቢዎችን በማሰማራት መረጃ አሰባስቧል።

7.1 የረዥም ጊዜ ትዝብት

ጥምረቱ 16 የረዥም ጊዜ ታዛቢዎችን በማሠማራት በ- 6 -ወረዳዎች በሚገኙ 147- የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች ቅድመ ሕዝበ ውሳኔ የመታዘብ ሥራ አከናውኗል። የረዥም ጊዜ ታዛቢዎች ከምርጫ ጣቢያዎች በተጨማሪ የብዙኃን መገናኛ ከሕዝበ ውሳኔው ጋር በተያያዘ ያሠራጯቸውን ዘገባዎችንም ተከታትለዋል።

የረጅም ጊዜ ትዝብት ዘዴን በመገልገል የፖሊቲካው ዐውዱ ምን እንደሚመስል እንዲሁም የሕዝበ ውሳኔ ዝግጅትን ከምርጫ ቦርድ ፤ከዞኑ አስተዳደር እና ከጸጥታ አካላት ዝግጅት አንጻር ታዝቧል፡፡

7.2. የአጭር ጊዜ ትዝብት

ጥምረቱ ኅዳር 10 ቀን 2012ዓ.ም ተዘዋዋሪና ተቀማጭ ታዛቢዎችን በማሠማራት ሕዝበ ውሳኔውን የመታዘብ ሥራ አከናውኗል፡፡ በ24 ወረዳዎች ሁለት፤ ሁለት አባላት ያሏቸው የተዘዋዋሪ ታዛቢዎች ቡድኖችን በማሠማራት 162 የድምጽ መስጫ ጣቢያዎችን ሸፍኗል፡፡ በሐያ አራቱም ወረዳዎች በሚገኙ የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች ቢያንስ አንድ ቋሚና አንድ ተንቀሳቃሽ ታዛቢ ቡድን በመመደብ በየወረዳው የሚገኙ በአማካይ ከአምስት እስከ ሰባት የሚደርሱ የድምጽ መስጫ ጣቢያዎችን ለመታዘብ ጥምረቱ አቅዶ በጠቅላላው በ201 የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች ቋሚና ተዘዋዋሪ ታዛቢዎችን በመመደብ ተልዕኮውን ፈጽሟል፡፡

8. ቅድመ ሕዝበ ውሳኔ ትዝብት

ጥምረቱ ከኅዳር 4-9/2012 ዓ.ም በተመረጡ ስድስት ወረዳዎች (ወንዶ ገነት፣ ሸበዲኖ፣ ሐዋሳ፣ ዳሌ (ይርጋ ዓለም)፣ አለታ ወንዶ (ጩኮ) ዳሌ ሚንሽ) የረዥም ጊዜ ታዛቢዎች ቡድን 15 አባላት ያሉት 6 ቡድኖችን በማሠማራት የኢትዮጵያ በሄራዊ ምርጫ ቦርድ የሕዝበ ውሳኔውን ለማካሄድ ካደረገው ዝግጅት አንጻር ፤ በተለይም የውሳኔ ህዝቡ የሚካሄድበትን አጠቃላይ የፖሊቲካ ዐውድ ፣ የምርጫ ቅስቀሳን፣ የሲቪክና የመራጮች ትምህርትን ፣ የምርጫ ቦርድ ከዞኑ አስተዳደር ጋር ነበረው ትብብር እነዲሁም ከጸጥታ ዝግጅት አንጻር ትዝብት አካሂዷል፡፡

8.1. የፖሊቲካ ዐውድን በተመለከተ

ታዛቢ ቡድኑ ትዝብቱን ማካሄድ ከጀመረበት ከ ኅዳር4 ቀን 2012 ጀምሮ እስከ ድምፅ ቆጠራና ውጤት ማሳወቅ ድረስ የነበረወ የ ፖሊቲካ ዐውድ የተረጋጋና ሰላማዊ እንደነበር ታዝቧል፡፡

8.2. የሕዝበ ውሳኔ ዝግጅት

8.2.1 ከምርጫ ቦርድ ዝግጅት አንጻር

የኢትዮፐጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርደ በፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅ ቁጥር 1162/ 2012 ጠቅላላ ምርጫ፤ የአካባቢ ምርጫ፤ ማሟያምርጫ ፣ ድጋሚ ምርጫ እና ህዝበ ውሳኔን በአገር ፤ በክልል አና በአከባቢ ደረጃ ምርጫን እና እና ወሳኔ ህዝብን ለማስተዳደር እና ለማሰፈጸም ሥልጣን ተሰጥቶታል[24]፡፡ በተለይም ህዝበ ውሳኔን በሚመለከት ቦርዱ በህገ መንግሥቱ ወይም በሌሎች ህጎች መሠረት አግባብ ባለው አካል ሲወሰን የህዝብን ፍላጎት ለመለካት ወይም ለመወሰን ድምጽ እንዲሰጥ ህዝበ ውሳኔ የሚሰጥበትን ምርጫ አንደሚያዘጋጅ[25] ፤ ህዝበ ውሳኔው እንዲካሄድ ከወሰነው አካል ጋር በመመካከርም ህዝበ ውሳኔ ያስፈለገበትን ጉዳይ ለመለየት በሚያስችለው መልኩ የድምጽ መስጫ

[24] የኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅ ቁጥር 1162/ 2019 አንቀጽ 6
[25] የኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅ ቁጥር 1162/ 2019 አንቀጽ 11(1)

ጣቢያዎችን በማደራጀት ህዝበ ውሳኔውን እንደሚያከናውን[26]፤እንዲሁም በህገ መንግሥቱ ሥልጣን ከተሰጠው አካል ጋር በመመካከር ድምጽ የሚሰጥበትን ቀን፣ በህዝበ ውሳኔው በድምጽ ሰጪነት ለመሳተፍ ማሟላት የሚገባቸውን መስፈርቶች፤ በድምጽ መስጫ ወረቀቱ ላይ የሚሠፍረው ለውሳኔ የቀረበው አማራጭ አጻጻፍ እና የህዝበ ውሳኔውን አስመልክተው የሚደረጉ የቅስቀሳ ዓይነቶችን ይዘት እነneሚወስን ተደንግጓል[27]። አዋጁ ዝርዝር አፈፃፀሙን በተመለከተ ቦርዱ በሚያወጣው መመሪያ እንደሚወስን ይደነግጋል።[28]

የኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ የሲዳማን ህዝበ ውሳኔን በተሳካ ሁኔታ ለማካሄደ ካደረጋቸው ዝግጅቶች መካከል ለ 5500 አስፈጻሚወች የአራት ቀን ስልጠና መስጠቱን[29] እና ማሰማራቱን መታዝብ ተችሏል። የህዝበ -ውሳኔ አሰፈጻሚወች የሚመሩበት እና ለህዝበ ውሳኔው አፈጻጸም የሚረዳ *የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አስፈፃሚዎች ጋይድ*[30] የሚል ሰነድ አውጥቶ ስራላይ ማዋሉን መታዝብ ተችሏል። በአዋጁ አንቀጽ 11ላይ የተደነገገውን ስራ ላይ ለማዋል በህዝበ ውሳኔው በድምጽ ሰጪነት ለመሳተፍ ኢትዮጵያዊ ዜግነት ያለው፣ የሲዳማ ዞን ነዋሪ የሆነ ቢያንስ ለ 6 ወር የኖረ፣ እድሜው 18 እና ከዚያ በላይ የሆነ፣ በአእምሮ ሕመም ምክንያት የመወሰን አቅሙ ያልተወሰነ ሰው፣ በፍርድ ቤት ከሚወሰን የእስራት ቅጣት ነፃ የሆነ ፣ ድምፅ የመስጠት መብቱ በሕግ ገደብ ያልተጣለበት ሰው[31] በሲዳማ ህዝበ ውሳኔ ድምፅ መስጠት ላይ መሳተፍ እንደሚችል የሚደነግግ መስፈርት ማውጣቱን እንዲሁም በዞኑ በጠቅላላው 1,692 የድምጽ መስጫ ጣቢያወች[32] መቋቋማቸውን መታዘብ ተችሏል።

ከዚህ በተጨማሪ ቡድኑ በ 6- ወረዳዎች የሚገኙ 147 የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች የነበረውን ዝግጅት ታዝቧል። በዚህም መስረት የሚከተለውን መረጃ አግኝቷል፡-

የምርጫ ህጉ እያንዳነዱ የምርጫ ጣቢያ የሚያስተናግደው የመራጮች ብዛት ከ 1500 መብለጥ እንደሌለበት[33] እንዲሁም ለአንድ ምርጫ ጣቢያ በተከለለ አካባቢ ከአንድ የምርጫ ጣቢያ በላይ ማቋቋም እንደማይቻል[34] ይደነግጋል። በሲደማ ውሳኔ ህዝብ አፈጻጸም በሕግ ከተቀመጠው የመራጭ ቁጥር (1500) ከእጥፍ በላይ የሚሆኑ መራጮች የተመዝገቡባቸው ድምጽ መስጫ ጣቢያወች እንደነበሩ መታዘብ ተችሏል። ፡ ከ 1500 በላይ ድምጽ ሰጪወች የተመዘገቡባቸው የደምጽ መሰጫ ጣቢያወችን ችግር ለመቅርፍ ቦርዱ ተጨማሪ 117 የደምጽ መሰጫ ጣቢያወችን በመክፈት ለችግሩ መፍትሄ ለመስጠት ሞክሯል። ምንም አንኳ የህዝብ ቆጠራ ተካሂዶ በምርጫ ለመሳተፍ ብቁ የሆነው የህዝብ ቁጥር በትክክል

[26] የአዋጁ አንቀጽ 11(2)
[27] የአዋጁ አንቀጽ 11(3)
[28] የአዋጁ አንቀጽ 11(4)
[29] Election Officials Taking Training for Sidama Autonomy Referendum Rethrived from: https://www.ena.et/en/?p=10410 [Accessed on 12/13/19]
[30] የኢትዮጵያ ብሔራዊ ምርጫ ቦርድ የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አስፈፃሚዎች ጋይድ
[31] የኢትዮጵያ ብሔራዊ ምርጫ ቦርድ የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አስፈፃሚዎች ጋይድ **2.1.1.**
[32]ibid
[33] የኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅ ቁጥር 1162/ 2019 አንቀጽ 15(6)
[34] የአዋጁአንቀጽ 15(7)

ባልታወቀበት አውድ ፤እንዲሁም በአጣዳፊ ሁኔታ እና በጣም በአጭር ጊዜ ውስጥ በተደራጀው የሲዳማ ውሰኔ ህዝብ አፈጻጸም ላይ እንዲህ አይነቱ ክሰተት የሚጠበቅ ቢሆንም ለችግሩ የተሰጠው መፈትሄ ለአንድ የምርጫ ጣብያ በተከለለ አካባቢ ከአንድ የምርጫ ጣቢያ በላይ ማቋቋም አይቻልም የሚለውን የኢትዮጵያ ብሄራዊ ምርጫ ቦርድ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅ ቁጥር 1162/ 2019 አንቀጽ 15 (7) እና አሰገዳጅ የሆነውን ድንጋጌ የሚጥስ መሆኑን መታዘብ ተችሏል።

ጥምረቱ በአብዛኛው የድምጽ መስጫ ጣቢያወች ለድምጽ ሰጭወች በሚያመቹ ፤ የምርጫን ምስጢራዊነት በሚያረጋግጥ እንዲሁም የተሰጠውን ድምጽ ደህንነት ችግር ላይ በመይጥል መንገድ የተደራጁ መሆናቸውን መታዘብ መቻሉን፤ ሆኖም አንዳንድ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የተደራጁት ለመራጮች በማያመቹ ሥፍራዎች ለምሳሌም መንገድ በሌለባቸው ሥፍራወች መሆናቸውን ፣የምርጫን ምስጢራዊነትን ለማረጋገጥ በሚያዳግቱ ቦታወች ልምሳሌም በዛፍ ጥላ ሥር የተከፈቱ የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች መኖራቸውን ታዝቧል።

የውሳኔ ሕዝብ አስፈጻሚዎችን በተመለከተ በቂ ሥልጠናና ግንዛቤ የተሰጣቸው ቢሆንም ከአበል ክፍያ ጋር በተያያዘ ቅሬታ ያላቸው መሆኑንና በተሠማሩባቸው አካባቢዎች በሚገኝ ኅብረተሰብ ላይ ጥገኛ መሆናቸውን ለመታዘብ ተችሏል። ይህ ደግሞ አስፈጻሚዎች ኃላፊነታቸውን በነጻነት እና በገለልተኛነት ለማከናውን አስቸጋሪ እንደሚያደርግባቸው መታዘብ ተችሏል።

ከሎጂስቲክ አንጻር በአንዳንድ የምርጫ ጣቢያዎች የኮሮጆና የድምፅ መስጫ ካርድ እጥረት ይታይ እንደነበር እና በምዝገባ ሂደትም ሆነ በሕዝበ ውሳኔው ዕለት የድምፅ መስጫ ወረቀት እጥረት እንዳይፈጠር ምርጫ ቦርድ ተገቢውን እርምጃ እንዲወስድ ምክረ ሐሳብ ቀርቧል ።

8.2.2 ከዞኑ አስተዳደር አንጻር

የዞኑ አስተዳደር ከምርጫ ቦርድ ጋር በመቀናጀት አስፈላጊውን አስተዳደራዊ ድጋፍ በመስጠት የድምፅ መስጫ ጣቢያዎችን በማቋቋም ተገቢውን የጸጥታ ኃይል በማሰማራት የውሳኔ ሕዝብ አፈጻጸም የተሳካ እንዲሆን ጥረት ማድረጉን ታዝበናል። ሆኖም በታዘብናቸው የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች የአስተዳደርና የፖሊስ አካላት በምዝገባ ወቅት ጣልቃ በመግባት የምርጫ ቦርድ አስፈጻሚዎች ሊሠሩ የሚገባቸውን ተግባራት ሲፈጽሙ ተስተውሏል።

8.2.3 የጸጥታ አካላት

የጸጥታ አካላት ሕዝበ ውሳኔው ሰላማዊ በሆነ መንገድ ተጀምሮ እንዲጠናቀቅ አስፈላጊውን ዝግጅት ማድረጋቸውን ታዝበናል።

8.2.4 የመራጮችና የሲቪክ ትምህርት ዝግጅት

የመራጮች ትምህርት ለህብረተሰቡ በበቂ ሁኔታ አለመሰጠቱን የህዝበ ውሰኔ ትዝብት ሪፖረት ያመለክታል። ድምጽ ሰጭው ያለውን መብት እና ማክበር ያለበትን ግዴታ ፣ በድምጽ አሰጣጡ ሂደት መከተል ስላለበት ሥነስረአት አንዲሁም በመረጃ ላይ ተደገፈ ውሳኔ መስጠት በሚያስችለው ደረጃ ግንዛቤ ለመፍጠር የተደረገው ጥረት በጣም አናሳ አንደነበር መታዘብ ተችሏል። በሲዳማ ውሰኔ ህዝብ የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች በምርጫ ትምህርት ፈጽሞ አልሰተፉም። በምርጫ ቦርድ በኩልም የመራጮችና የሲቪክ ትምህርት ዝግጅትን በተመለከተ በቂ ዝግጅት አለመደረጉን ና ትምህርቱም ለኅብረተሰቡ በበቂ ሁኔታ አለመሰጠቱን ታዝበናል።የኢትዮጵያ የምርጫ ቦርድ በኢትዮጵያ ብሮድካስቲንግ ኮርፖሬሽን የሚሰጠው የመራጮች ትምህርት በሲዳምኛ ቋንቋ ባለመሰጠቱ ትምህርቱ ለመራጩ ሕዝብ በበቂ ሁኔታ አለመድረሱን መታዘብ ተችሏል።በደቡብ ቴሌቪዥን የሚሰጠው የመራጮች ትምህርት የአንድ ወገንን የምርጫ ምልክት ብቻ መሠረት አድርጎ ሲሰጥ እንደነበርም መታዘብ ተችሏል። በድምጽ አሰጣጡ ሂደት ለተከሱት ችግሮች ለምሳሌ አንዳንድ መራጮች የድምጽ መስጫ ወረቀት ላይ ምልክት አድርጎው የድምጽ ኮሮጆ ውስጥ ሳየስገቡ ወደ ቤታቸው መመለሰ ፤ የምምረጥ መብት የአድሜ ገደብ እንዳለው ካለመገንዘብ ቁጥራቸው ቀላል በማይባል የድምጽ መስጫ ጣቢያወች አድሜያቸው ለአካለ መጠን ያላደረሱ ልጆች ድምጽ መስጠታቸው [35] ፤የምርጫን ምስጢራዊነት በመጣስ በአንዳንድ የምርጫ ጣቢያወች ሁለት ሶስት ሆነው ለድምጽ መስጫ በተከለለው ስፍራ በመገኘት ድምጽ መስጠት[36] የመሳሰሉተ ችግሮች በከፊል የመነጨት በቂ የሆነ የመራጮች ትምህርት ባለመሰጠቱ የተነሳ ድረጊቶቹ በምርጫ ሂደት የተከለከሉ እና የሚስቀጡ ተግባራት መሆናቸውን ካለመገነዝብ የመነጩ ችግሮች መሆናቸውን ጥምረቱ ታዘቧል።

8.2.5. የሕዝበ ውሳኔ ቅስቀሳ

የታዛቢ ቡድኑ የመታዘብ ሥራውን ባከናወነባቸው ቀናት የአንድ ወገን ያመዘነበት የምርጫ አጀንዳ የሚያንጸባርቁ ማስታወቂያዎች ተለጥፎ ከማየት በስተቀር ተፎካካሪ አጀንዳዎችን በሚያራምዱ ወገኖች መካከል የተጋጋለ የምርጫ ቅስቀሳ፣ የአዳራሽ ክርክርም ሆነ በሰላማዊ ሰልፍ አሊያም በመገናኛ ብዙኃን አማካይነት የሐሳብ ልውውጥ አለመደረጉን ታዝቧል።

9. የድኅረ ሕዝበ ውሳኔ ትዝብት

ቡድኑ የድኅረ ውሳኔ ትዝብት በሐዋሳ ከተማና ዙሪያ አካሂዷል። ሁለቱም የሕዝበ ውሳኔ ምልክቶች ማለትም ሲዳማ ራሱን የቻለ ክልል እንዲሆን የሚፈልጉ የተመረጡባቸው (ያሸነፉባቸው) የምርጫ ጣቢያዎች መኖራቸውን መታዘቡን ፡በሌላ በኩል የሲዳማ ዞን የደቡብ ብሔር፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ክልል አካል ሆኖ

[35] የ10 ኛ ክፍል ተማሪ የሆነች የ15 አመት ልጅ ለምን መጣሽ ስንት አመትሽ ነው ብለን ስትጠየቅ ትምህርት ቤት 15 አመቴ ነው እዚህ ደግሞ 18 አመቴ ነው በማለት ምላሽ ሰጥታለች

[36] Although inattention on the part of the referendum officers contributed to the irregularities mentioned above failure to provide adequate voter's education equally accounts for the problem as well

እንዲቀጥል የመረጡ እነርሱ ድምፅ በሰጡባቸው የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች የጎጆ ምልክት ብልጫ ያገኙባቸው የድምጽ መሰጫ ጣቢያወች መኖራቸውን መታዘብ ተችሏል።

9.1.የህዝበ ውሳኔ ድምጽ መስጫ ቀን

ህዳር 10 ቀን 2012 ዓ.ም በሲዳማ ዞን ክልል የመሆን ጥያቄ በህዝበ ውሳኔ ለመወሰን ከሁለት ሚሊዮን በላይ የሚሆኑ የሲዳማ ዞን ነዋሪወች ወደ ድምጽ መስጫ ጣቢያወች በመሄድ ድምጻቸውን ሰጥተዋል። የሲዳማ ህዝበ ወሳኔን ለመታዘብ የተሰማሩት የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ታዘቢወች በታዘቧቸው የምርጫ ጣቢያወች በአጠቃላይ የምርጫ አሰፈጻሚወቹ የደምጽ አሰጣጡ የተሳካ አዲሆን ዝግጅት ማድረጋቸውን የተቀኛጀ ስራ መስራታቸውን ታዝቧል።

9.2. የድምጽ መሥጫ ጣቢያዎች የሚከፈትበት ሰአት አከባባርን በተመለከተ

ጥምረቱ ተዘዋዋሪ እና ቋሚ ታዛቢዎችን ባሰማራባቸው የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች አብዛኞቹ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የአትዮጵ ያ ምርጫ ቦርድ የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አሰፈጻሚወች ጋይድ 4.5.3 በሚያዘው መሰረት ያለምንም ችግር ከጠዋቱ 12 ሰአት መከፈታቸውን ታዝቧል። ነገር ግን በአንዳንድ የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች ከዚህ በላይ የተጠቀሰው ጋይድ ከደነገገው ሰአት አስቀድመው እና ዘግይተው የተከፈቱ የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች መኖራቸውን መታዘብ ተችሏል።። አንዳንድ የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች ታዛቢወች ከመድረሳቸው በፊት በመከፈታቸው በስነት ሰአት እንደተከፈቱ መናገር አዳጋች መሆኑን ነገርግን ከመክፈቻው አጅግ ቀድመው የተከፈቱ መኖራቸውን መታዘብ ተችሏል። በህግ ከደነገገው ሰአት አስቀድመው የተከፈቱት ጥቂት የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች አሰቀድመው ለመከፈታቸው ምክንያት ከሆኑት መካከል ድምጽ ሰጭወች ድምጽ ለመስጠት ከነበራቸው ጉጉት የተነሳ ከእኩለ ለሊት ጀምሮ መሰለፋቸው እና ድምጽ ሰጥተው ለመሄድ በነበራቸው ጉጉት ሳቢያ በህዝበ ውሳኔ አሰፈጣሚወች ላይ የፈጠሩት ጫና በምክንያትነተ መጥቀስ ይቻሃላል። ዘግይተው የተከፈቱ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች ለመዘግየታቸው ምክንያት ከሆኑት መካከል አንዱ ድምፅ ሰጭወች በተመሳሳይ ጊዜ በድምጽ መስጫ ጣቢያወች መገኘታቸው ድምጽ ሰጥቶ ለመሄድ በነበረው እሽቅድምድም በተፈጠረ ትረምሰ እንደሆነ ሪፓርቶች ያመለክታሉ። በአንዳንድ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የድምጽ መስጫ ወረቀቶችን ብዛት/ ቁጥር ማረጋገጥለ፤ መፈረም እና ማህተም ማድርጉ ረዘም ያለ ጊዜ በመወሰዱን መታዘብ ተችሏል፡

9.3. የህዝበ ውሳኔ ድምጽ መስጫ ጣቢያ አከፋፈት ሂደት/ ሥነ ስርአት አከባበር

አብዛኛዎቹ (73.2%) የድምጽ መስጫ ጣብያዎች አከፋፈት በኢትዮጵያ ምርጫ ቦርድ የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አሰፈጻሚወች ጋይድ 4.5.3. ላይ የተቀመጠውን ሂደት/ ሥነ ስርአት የተከተሉ መሆናቸውን መታዘብ ተችሏል። በልላ በኩል በ ሪፖርቱ 5.1. እንደተመለከተው አነስተኛ ቁጥር ያባላቸው እና በህግ ከተደነገገው ሰአት አስቀድመው በተከፈቱ የድምፅ መስጫ ጣቢያወች የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አሰፈጻሚወች ጋይድ ላይ ከተደነገገው ሰአት አስቀድመው በመከፈታቸው የተነሳ የህዝበ ውሳኔ ድምጽ መስጫ ጣቢያወቹ አከፋፈት በህግ የተቀመጠቀጠውን የድምጽ መስጫ ጣቢያወች አከፋፈት ሂደት እና ስርአት ተከትለው ይሁን አይሁን መታዘብ አልተቻለም።

9.4. በድምፅ መስጫ ጣቢያዎች የተለያዩ ሃሳቦችን የሚያራምዱ ተወካዮች መገኘት

በአብዛኛው (82%) የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የፖለቲካ ፓርቲዎች ተወካዮች መገኘታቸውን የተገኙት የፖለቲካ ፓርቲዎች ተወካዮች የአንድ ወገን ታዛቢዎች መሆናቸውን በጣም ጥቂት በሆኑ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የሀገር ሽማግሌዎችም በታዛቢነት መገኘታቸውን መታዝብ ተችሏል፡፡ በአበዛኛው የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የአንድ ወገን በተለይም ሲዳማ ክልል እንዲሆን የሚፈልገው ወገን ወኪሎች ብቻ በታዘቢነት ሲገኙ ሲዳማ የደቡብ ብሄር በሄረሰቦች እና ህዝቦች የክልሉ አካል ሆኖ እንዲቀጥል የሚፈልገው ወገን ተወካዮቹን በድምጽ መስጫ ጣቢያወችን አልላከም፡፡ ሲዳማ የክልሉ አካል ሆኖ እንዲቀጥል የሚለውን የህዝበ ውሳኔውን አማራጭ ሃሳብ ያራመደው የደቡብ ብሄር በሄረሰቦች እና ህዝቦች ክልል ፍላጎቱን የሚወክል የጎጆ ምለክት በአማራጭነት ያቀረበ ቢሆንም የህዝበ ውሳኔውን አፈጻጸም ቤድምጽ መስጫው ቀን የሚታዘቡ ታዛቢወችን የማሰማራት ኃላፊነት የክልሉ መሆኑ ግልጽ ነው፡፡ በሁሉም የድምጽ መስጫ ጣቢያወች በድምጽ መስጫው ቀን ክልሉን ውከለው የሚታዘቡ ታዛቢወች ሙሉ ለሙሉ በሚባል ሁኔታ በየድምጽ መስጫ ጣቢያወቹ አለመገኘታቸው ታዛቢወች እንዳይልኩ በተደረገባቸው ተጽእኖ ፤ ዛቻ እና ማስፈራራረት የተነሳ ነው ለማለት የሚያሰደፍር አንዳችም ማሰረጃ የታዛቢ ቡድኑ ማግኘት አልቻላም፡፡

9.5. የህዝበ ውሳኔ ድምጽ አሰጣጥ ሂደት/ ሥነ-ሥርአት አከባባር

አብዛኛዎቹ (81.4%) የምርጫ ጣብያዎች አከፋፈት ለምርጫ አከፋፈት የተቀመጠውን ስነ ስርአት የተከተሉ መሆናቸውን ነገር አነስተኛ ቁጥር ያላቸው የድምፅ መስጫ ጣቢያዎች አስቀድመው በመከፈታቸው ስርአቱን ስለ መከተላቸውን መታዘብ አልተቻለም፡፡

የምርጫ ቦርድ የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አሰፈጻሚወች መመሪያ 4.5.5 (ሀ) እና (ለ)የህዝበ ውሳኔው አስፈፃሚ ኃላፊ የድምፅ መስጫ ጣቢያ ህዳር 10 ቀን/2012 ዓ.ም ልክ ከምሽቱ 12 ሰዓት ላይ እንደሚዘጋ ይፋ እንዲያደርግ ግዴታ ከመጣሉም በላይ በህዝበ ውሳኔ ድምፅ መስጫ ጣቢያ ቅጥር ግቢ ውስጥ ያለው የመጨረሻው ድምፅ ሰጪ ድምፅ እስኪሰጥ ድረስ የመጠበቅ ግዴታን ይጥልበታል፡፡ ጥምረቱ ትዝብቱን ባካሄደባቸው አብዛኞቹ (83.3%) የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች ከምሽቱ 12 ሰዓት ላይ የተዘጉ ሲሆን፣ ጥቂቶቹ ግን ከ12፡00 ሰዓት በፊት አንዳንድ የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች እኩለ ቀን ላይ፣ ከቀኑ 10 እና 11 ሰዓት ላይ መዘጋታቸውን፤ እንዲሁም በአብዛኛው የምርጫ ጣቢያዎች በድምፅ መስጫው መዝጊያ ላይ ጥቂት መራጮች በድምጽ መስጫ ጣቢያዎች ውስጥ እንደነበሩ መታዘብ ችለዋል፡፡

9.6. የአስፈጻሚዎችን የሙያ ብቃት በተመለከተ

አልፎ አልፎ በተለያዩ ምክንያቶች ብቃት ያላሳዩ አስፈጻሚዎች ቢኖሩም አብዛኛወቹ (73.7%) የውሰኔ ህዝብ አስፈጻሚዎች ምርጫውን የማስፈጸም ብቃት ማሳየታቸውን መታዘብ ተችሏል፡፡ በሌላ በኩል እድሜያቸው ለ 12-16 የሚሆኑ ልጆች የድምጽ መስጫ ወረቀት አውጥተው ይመርጡ እንደነበር ፤ አንዳንድ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች በህግ ከተደነገገው ሰአት ውጭ አስቀድመው መከፈታቸውን እንዲሁም በህግ ከተደነገገው ሰአት በፊት መዘጋታቸውን ለምሳሌ በቦና ዙርያ የምርጫ ጣቢያው የተከፈተው ከለሊቱ 10፡00 ሲሆን ከ ቀኑ 7፡00 በኋላ መምረጥ አይቻልም ተብሎ መነገሩን ለአብነት ያህል ማነሳት ይቻላል፡፡ በድምጽ መስጫ ወረቀቶች ላይ ምልክት እያደረጉ እና እያጣጠፉ “ይህንን ምረጡ“ የሚሉ

የድምጽ አሰጣጡን ሂደት እንዲያስተባብሩ የተመደቡ በጎ ፍቃደኛ ሰወችን መታዘብ ተችሏል። ከዚህ በላይ ለአብነት የተጠቀሱት እና በተለያዩ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የተከሰቱት ችግሮች ቁጥራቸው ቀላል የማይባል የውሳኔ ህዝብ አስፈጻሚወች ኃላፊነት በተሞላው መንፈስ ፤በአግባቡ እና በብቃት የተሰጣቸውን ኃላፊነት የማሰፈጸም ብቀታቸውን ጥየቄ ውስጥ የሚጥል መሆኑን መታዘብ ተችሏል።

9.7. የህዝበ ውሳኔው ድምፅ መስጫ ጣቢያ የሚዘጋበት ሥነ-ስርአት

የምርጫ ቦርድ የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አሰፈጻሚወች መመሪያ 4.5.5 (ሀ) እና (ለ)የህዝበ ውሳኔው አስፈፃሚ ኃላፊ የድምፅ መስጫ ጣቢያ ህዳር 10 ቀን/2012 ዓ.ም ልክ ከከምሽቱ 12 ሰዓት ላይ እንደሚዘጋ ይፋ እንዲያደርግ ግዴታ ከመጣሉም በላይ በህዝበ ውሳኔ ድምፅ መስጫ ጣቢያ ቅጥር ግቢ ውስጥ ያለው የመጨረሻው ድምፅ ሰጪ ድምፅ እስኪሰጥ ድረስ የመጠበቅ ግዴታን ይጥልበታል። ጥምረቱ ትዝብቱን ባካሄደባቸው አብዛኞቹ (83.3%) የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች ከምሽቱ 12 ሰዓት ላይ የተዘጉ ሲሆን፣ ጥቂቶቹ ግን ከ12፡00 ሰዓት በፊት አንዳንድ የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች እኩለ ቀን ላይ፣ ከቀኑ 10 እና 11 ሰዓት ላይ መዘጋታቸውን፤ እንዲሁም በአብዛኛው የምርጫ ጣቢያዎች በድምፅ መስጫው መዝጊያ ላይ ጥቂት መራጮች በድምጽ መስጫ ጣቢያዎች ውስጥ እንደነበሩ መታዘብ ችለዋል።

9.8. የህዝበ ዉሳኔ ድምጽ ቆጠራ

ምንም እንኳ ጥምረቱ በታዘባቸው የድምፅ መስጫ ጣቢያወች በአመዛኙ (85.2%) የድምጽ አሰጣጡ እንደተጠናቀቀ ቆጠራ መጀመሩን ሆኖም ብዘት ባላቸው የድምጽ መስጫ ጣቢያዎች ቆጠራው እኩለ ቀን ላይ መካሄዱን መታዘብ ችሏል።

9.9 አቤቱታን ወይም ቅሬታን በተመለከተ

የኢትዮጵያ የምርጫ፣ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅ ቁጥር 1162/12ዓ.ም ምርጫ ሂደት የሚነሱ አለመግባባቶችን ለመፍታት የሚያስችል የአቤቱታ አቀራረብ ሥርአቶችን ከመዘርጋቱ በተጨማሪ አቤቱታ የሚቀርብባቸውን ጉዳዮችን አይነት እና አቤቱታ ሰሚ አካላትን በአንቀጽ 151 ስር ዘርዝሯል።ቅር የተሰኙ ወገኖች አቤቱታ ከሚያቀረቡባቸው አካለት መካከል በየደረጃው የሚቋቋም የፖለቲካ ድርጅቶች የጋራ መድረክ[37] አንዱ ሲሆን ሌላው በየደረጃው የሚቋቋሙ የአቤቱታ ሰሚ ኮሚቴዎች ናቸው። የአቤቱታ ሰሚ ኮሚቴዎች አባላት ስብጥር፤ ኃላፊነት እና የኮሚቴውን የአሰራር ሥርዓት ቦርዱ በሚያወጣው መመሪያ እንደሚወሰን[38] እንዲሁም እንዳሰፈላጊነቱ በእያንዳንዱ ክልል እና በፌደራል በየደረጃው ባሉ ፍርድ ቤቶች የምርጫ ጉዳይ ችሎቶች እንደሚያደራጅ ይደነግጋል። አቤቱታ የሚቀረብባቸው ጉደዮችን በተመለለከተም በመራጮች ምዝገባ ሂደት የሚነሱ ክርክሮች አንዱ መሆኑን አቤቱታውም የሚቀርበው ለምርጫ ጣቢያው ቅሬታ ሰሚ ኮሚቴ መሆኑን[39] አቤቱታ የሚቀረቡባቸው ጉዳዮችን በተመለከተም በዕጬዎች ምዝገባ ሂደት የሚነሱ ክርክሮች፤ ማንኛውም ሰው ወይም የፖለቲካ ድርጅት በእጩነት ለመመዝገብ ከተከለከለ ቅሬታውን ለምርጫ ክልሉ ቅሬታ ሰሚ ኮሚቴ የማቅረብና መልስ የማግኘት መብት እንዳለው አዋጁ ይደነግጋል[40]። በድምፅ አሰጣጥ ሂደት የሚነሱ ክርክሮችን በተመለከተም አንድ የተመዘገበ መራጭ ድምፅ ከመስጠት የሚያግደው ሁኔታ

---

[37] የኢትዮጵያ የምርጫ፣ የፖለቲካ ፓርቲዎች ምዝገባና የምርጫ ሥነምግባር አዋጅ...ቁጥር 1162/12 አንቀጽ 121(1)

[38] የአዋጁ አንቀጽ 151(5)

[39] የአዋጁ(አንቀጽ 152(1)

[40] የአዋጁ አንቀጽ 153(1)

ሲፈጠር ቅሬታውን ወዲያውኑ ለምርጫ ጣቢያው አቤቱታ ሰሚ ኮሚቴ በማቅረብ ውሳኔ የማግኘት መብት አለው፡፡[41] በድምጽ ቆጠራና ውጤት የሚነሱ ክርክሮችን በተመለከተም ቅሬታ ያለው ማንኛውም የፖለቲካ ድርጅት ወይም የግል እጩ ወይም ወኪል ቅሬታውን ለምርጫ ጣቢያው አቤቱታ ሰሚ ኮሚቴ ማቅረብ እንደሚችል[42] ፤በምርጫ ጣቢያው አቤቱታ ሰሚ ኮሚቴ ውሳኔ ቅር የተሰኘ ወገን አቤቱታውን በ2 ቀናት ውስጥ ለምርጫ ክልል ቅሬታ ሰሚ ኮሚቴ ሊያቀርብ እንደሚችል አዋጁ ይደነግጋል[43]፡፡

በተመሳሳይ የሲደማ ህዝበ ውሳኔ አሰፈጻሚወች ጋይድ ለአቤቱታ ምክንያት የሚሆኑ ጉዳዮችን እንዲሁም በህዝበ ውሳኔው ሂደት የሚነሱ አለመግባባቶች እና ቅሬታዎች አፈታትን የሚመለከቱ ድንጋጌወችን አካትቷል፡፡ ጋይዱ ማንኛውም ሰው በህዝበ ውሳኔ በድምፅ ሰጪነት ከመመዝገብ በሚከለከልበት ጊዜ፤ መብት የሌለው ወይም በህዝበ ውሳኔ ድምፅ ሰጪነት መመዝገብ የሌለበት ሰው ያለአግባብ ተመዝግቧል የሚል ተቃውሞ ያለው ሰው፤ ድምጽ ለመስጠት የተመዘገበ የ ህዝበ ውሳኔ ድምፅ ሰጪ ድምፅ ከመስጠት የሚያግደው ሁኔታ ሲፈጠር፤በድምፅ ቆጠራ ሂደትና በውጤቱ ላይ ቅሬታ መኖር ለአቤቱታ ምክንያት እንደሆኑ ይዘረዝራል፡፡

የቅሬታ አቀራረብ ሥርአትን በተመለከተም ከዚህ በላይ በተዘረዙት ጉዳዮች ላይ ቅሬታ ወይም አቤቱታ ያለው ወገን በመጀመሪያ አቤቱታውን ለድምፅ መስጫ ጣቢያው ቅሬታ ሰሚ ኮሚቴ ማቅረብ መቻሉን፤ አቤቱታ አቅራቢው ያቀረበው ቅሬታ የህዝበ ውሳኔ ድምጽ መስጫ ጣቢያ ቅሬታ ሰሚ ኮሚቴ በ5 ቀናት ውስጥ ውሳኔ ካልሰጠው ወይም በኮሚቴው ውሳኔ ካልተሰማማ በ 5 ቀናት ውስጥ ለዞኑ ቅሬታ ሰሚ ኮሚቴ የማቅረብ መብት እንዳለው ፤የዞኑ ቅሬታ ሰሚ ኮሚቴም በ5 ቀናት ውስጥ ውሳኔ ካልሰጠ ወይም ቅሬታ አቅራቢው በተሰጠው ውሳኔ ያልተስማማ እንደሆነ በ5 ቀናት ውስጥ ስልጣን ላለው በየደረጃው ላለ የፌደራል ወይም የክልል ፍርድ ቤት ጉዳዩ እንዲታይለት አቤቱታ የማቅረብ መብትእንዳለው ጋይዱ ይደነግጋል[44]፡

ምንም እንኳ ከቅሬታ ሰሚ አካለት እና የቅሬታ አቀራረብ ጋር የተያያዙ ድንጋጌወች በምርጫ ህጉ እና በሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አሰፈጣሚወች ጋይድ ላይ ቢካተቱም ጥምረቱ በታዘባቸው የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የቅሬታ ሰሚ አካለት መኖራቸውን ፤ቅሬታም ሲቀርብ አልተመለከተም፡፡

10. በህዝበ ወሳኔ ሂደቱ ላይ የተስተዋሉ ትዝብቶች

10.1. ጠንካራ ጎኖች

ጥምረቱ ከዚህ የሚከተሉትን ጠንካረ ጎኖች ጣዘቧል፡-

---

[41] የአዋጁ አንቀጽ 152(1)

[42] የአዋጁ አንቀጽ 155(1)

[43] የአዋጁ አንቀጽ 155(2))

[44] የኢትዮጵያ ብሔራዊ ምርጫ ቦርድ የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አስፈፃሚዎች ጋይድ ክፍል አምስት የህዝበ ውሳኔው አለመግባበቶች እና ቅሬታዎች አፈታት 5.1. አቤቱታ የማቅረብ መብት

- ከፍተኛ የህዝብ ቁጥር ያለው መራጭ ወጥቶ ያለምንም የጸጥታ ችግር ህዝበ ውሳኔው በሰላም መጠናቀቁን መታዘብ ችለናል፡፡
- በቅድመ ህዝበ ውሳኔ ትዝብት የምርጫ አስፈጻሚዎች በተመደቡባቸው አንዳንድ አካባቢዎች ችግር እንዳለባቸው የገለጹ ቢሆንም በአብዛኛዎቹ የምርጫ ጣቢያዎች የተሠማሩ አስፈጻሚዎች ሙያዊ ብቃት የነበራቸው መሆኑን ታዝበናል፡፡
- በህዝበ ውሳኔ የትዝብት ሂደት ጥምረቱ ካሰማራቸው 147 ታዛቢዎች መካከል 38 ያህሉ ሴቶች ሲሆኑ 5 አካል ጉዳተኞች በተዛቢነት መሰማራታቸውን በጥንካሬነት ታይቷል፡፡
- በአንዳንድ የምርጫ ጣቢያዎች ለአረጋውያን፣ ህፃናትን ለያዙ መራጮች እና ለነፍሰ-ጡሮች ቅድሚያ ይሰጥ የነበረ መሆኑ፤
- በሚመለከታቸው ባለድርሻ አካላት መካከል ይታይ የነበረው መናበብና መተባበር ጠንካራ መሆኑ በጥንካሬነት የሚጠቅሱ ናቸው፡፡

10.2. የተስተዋሉ ክፍተቶች

ጥምረቱ ከዚህ የሚከተሉትን ክፍተቶች ታዘቧል፡-

- በዚህ የህዝበ ውሳኔ ሂደት ድምፅ አሰጣጥ ምሥጢራዊነት ያልተጠበቀባቸው የምርጫ ጣቢያዎች ታይተዋል፤ ይህም መራጮች ከአንድ በላይ እየሆኑ የምሥጢር የድምፅ መስጫ ድንኳኖች ውስጥ
- በመግባት ምልክት ሲያደርጉ ተስተውለዋል፤
- ጣት ላይ የሚቀባ ቀለም እጥረት፤የድምጽ መስጫ ከሮጀወች መሙላት የተከሰተባቸው የምርጫ ጣቢያዎች መኖራቸውne፣
- በህግ ከተደነገገው ከ 1500 በላይ ድመጽ ሰጭ የተመዘገበባቸው የድምጽ መሰጫ ጣቢያወች እንደነበሩ፤
- ድምፅ ሰጥተው የጣት ቀለም ሳይቀቡ የወጡ መራጮች እንደነበሩ፣
- በበርካታ የምርጫ ጣቢያዎች የሕዝበ ውሳኔው ውጤት ከቆጠራው መጠናቅቀ በኋላ በፍጥነት አለመለጠፋቸው፣

11. ማጠቃለያ

ከዚህ በላይ የቀረበው ሪፖረት የኢትዮጵያ ሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ጥምረት- ለምርጫ የሲዳማ ዉሳኔ ህዝብ አካሄድን በሚመለከት ያዘጋጀው አጠቃላይ ሪፖርት ሲሆን ሪፖርቱ የህግ ማእቀፉን ዝርዝር መረጃወችን አካቷል፡፡ ከዘህ በተጨማሪም ሪፖርቱ ከሲዳማ ዉሳኔ ህዝበ የተቀሰሙና ለመጭው የ 2012 ዓ.ም ጠቅላላ ምርጫ ጠቃሚ ትምህርቶች ሊቀሰምባቸው የሚችሉ፤ የምርጫ አሰተዳደሩን ለማሻሻል የሚረዱ ተሞክሮወችን እና ምክረ ሃሳቦችን አካቷል፡፡

12. ምክረ-ሃሳቦች

በምርጫ ህጉ ከተቀመጠው ከ 1500 በላይ ድምጽ ሰጭ የተመዘገበባቸውን የድምጽ መስጫ ጣቢያወችን ችግር ለመቅረፍ ተጨማሪ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች መክፍት ከአዋጁ አንቀጽ 15(7) "{ለአንድ የምርጫ ጣብያ በተከለለ አካባቢ ከአንድ የምርጫ ጣቢያ በላይ ማቋቋም አይቻልም፡፡" ከሚለው አሰገደጅ ድንጋጌ ጋር በግልጽ የሚቃረን በመሆኑ ቦርዱ ከእንዲህ አይነቱ አሰራር በመቆጠብ እንዲህ አይነት ችግሮች በ2012 ምርጫ ሊከሰት ስለሚችል ከድንጋጌው ጋር በመይቃረን መንገድ ችገሩን ለመፈታት

የሚያስችለውን ሥልጣን በሚወጣው ደንብ አለያም ቦርዱ መመሪያ የሚያወጣበትን መንገድ እንዲፈልግ ኃሳብ እናቀርባለን።

በሲዳማ ውሰኔ ህዝበ በታዘቢነት የተሰማራው የሰቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ቡድን በታዘባቸው የደምጽ መስጫ ጣቢያዎች ሰለ አቤቱታ ሰሚ ኮሚቴዎች መኖር እና ለአቤቱታ ሰሚ ኮሚቴዎች የቀረቡ ቅሬታችወች አና በእነዚህ አካለት የተሰጡ ውሳኔወችን የሚመለከት ምንም አይነት መረጃ አላገኘም። ሆኖም የኢተዮጵየ በሄራዊ የምርጫ ቦርድ ለ 2012ዓ.ም ለሚካሄደው ጠቅላላ ምርጫ የአዋጁ አንቀጽ 151(5) በሚያዘው መሰረት “በየደረጃው የሚቋቋሙ የአቤቱታ ሰሚ ኮሚቴዎች አባላት ስብጥር፤ ኃላፊነትን” የሚወስነውን መመሪያ በተቻለ ፍጥነት አንዲያወጣ ሃሳብ እናቀርባለን።

የአትዮጵያ ብሔራዊ ምርጫ ቦርድ የሲደማን ውሳኔ ህዝብ ለማስፈጽም የሚረዳውን *የሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አስፈፃሚዎች ጋይድ* በማውጣት እና ስራ ላይ በማዋል ህዝበ ወሳኔውን በተሳካ ሁኔታ አካሂዷል። አሁን እየተነሱ ያሉ እና ወደፊትም የሚነሱ ክልል ፤ ዞን ፤ ልዩ ዞን ..ወዘተ አንሁን ጥያቄወች ምምጣታቸው ሳይታለም የተፈታ በመሆኑ የአትዮጵያ ብሔራዊ ምርጫ ቦርድም ለእያንዳንዱ ህዝበ ውሰኔ ራሱን የቻለ ጋይድ ማውጣት ከወጥነት፤ ከጊዜ እና ከሃበት አንጻር አዋጭ ባለመሆኑ ከዚህ በኋላ የሚነሱ ህዝበ ወሳኔወች የሚመሩበት ወጥ የሆነ አንድ የ*ህዝበ ውሳኔ አስፈፃሚዎች ጋይድ* ቢያወጣ::

የመራጮች ትምህርት ለህብረተሰቡ በበቂ ሁኔታ አለመሰጠቱን የህዝበ ውሰኔ ትዝብት ሪፖረት ያመለክታል። በድምጽ አሰጣጡ ሂደት ድምጽ ሰጭወች ያላቸውን መብትና የሚጠበቅባቸውን ግዴታ መከተል ሰላለባቸው ሥነስረአት ከፍተኛ የሆነ የግንዛቤ ችግር አንደነበር የምርጫ ትዝብት ግንቶች ያሳያሉ። በ 2012 ዓም ጠቅላላ ምርጫ መራጮች በመብቶቻቸው በአግባቡ እንዲገለገሉ፤ ግዴታቸውንም በአግባቡ እንዲወጡ ፤ ግዴታን አለመወጣት የሚየሰከትልውን ኃላፊነት አንዲገነዘቡ ለማድረግ የመራጮች ትምህርትን አበዛኛው ሕዝብ በሚረዳው ፤ በአካባቢ ቋንቋወች በሚተላለፍ እና ላበዛኛው ህዝብ ተደራሽ በሆነ ሜዲያ በተለይም በሬዲዮ እና ትለቪዥን ረዘም ላለ ጊዜ እንዲሰጥ ሓሳብ እናቀርባለን።

የድምጽ መስጫ ጣቢያወች ትክከለኛ አርቀት እና የሚገኙበትን ትክከለኛ በታ አለማወቅ በታዛቢወች ስምሪት ላይ ከፍተኛ ተግዳሮት ደቅኖ አንደነበር የሲዳማ ህዘበ ውሰኔ ትዝብት ግኝቶች የሳያሉ። ከዚህ ተሞክሮ በመነሳት የአትዮጵያ ብሔራዊ ምርጫ ቦርድ በ2012 ዓ.ም. ለሚካሄደው ጠቅላላ ምርጫ አቅም የሚፈቅድ ከሆነ ዘመናዊ ቴከኖለጂን በመገልገል የድምጽ መስጫ ጣቢያወችን ትክክለኛ ርቀት እና የሚገኙበትን ትከክከለኛ ስፍራ የሚያሳይ በ GIS/GPS የታገዘ የድምጽ መሥጫ ጣቢያወች ካርታ አንዲዘጋጅ ሃሳብ አናቀርባለን።

በብዙ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች የድምጽ መስጫ ከሮጀወች ቶሎ እየሞሉ የድምጽ አሰጣጡን ሂደት ሲያሰተጓጉሉ ተስተውሏል።ይህ ችግር በዚህ አመት በሚካሄደው ጠቅላላ ምርጫ አንዳይከሰት በሲዳማ ህዝበ ውሳኔ አገልግሎት ላይ የዋለውን የA4 የድምጽ መስጫ ወረቀት መጠኑ ቢቀነስ፤ እንዲሁም የድምጽ መስጫ ከሮጀው ዲዘይን ቢያነስ 1500 የድምጽ መስጫ ወረቀቶችን እንዲይዝ ተደርጎ አንደገና ዲዛይን እንዲደረግ ሃሳብ አናቀርባልን።

የሲዳማ ህዝብ ውሳኔ ትዝበት ይፋ ካደረጋቸው ግኝቶች አንዱ አድሜያቸው ለምምረጥ የልደረሱ የሚመሰሉ ልጆች አንደንዶቹም አካለመጠን ያለመድረሳቸውን በአንደበታቸው የተናገሩ ልጆች ቀላል በማይባሉ የድምጽ መስጫ ጣቢያወች በመገኘት ድምጽ ሲሰጡ ታይተዋል። የህዝበ ውሳኔ አስፈፃሚወችም በእነዚህ አይነት ድምጽ ሰጪወች ላይ አርምጃ ሲውስዱ መታዘብ አልተቻለም። እንዲህ አይነቱ ድርጊት በ2012 ዓ.ም ጠቅላላ ምርጫ አንዳይከሰት እና አላሰፈለጊ ውዝግብ እንደይነሳ የአትዮጵያ ብሔራዊ ምርጫ ቦርድ በመራጮች ምዝገባ ወቅት አድሜ እና የመታወቂያ ካርደ ትክክለኛነት የሚረጋገጥበት አሰራር ቢዘረጋ

ቦርዱ ለሲዳማ ውሳኔ ህዝብ አሰፈጻሚወች የአንድ ቀን መሰረታዊ ስልጠና በመሰጠት ማሰማራቱ ይታወቃል። በ 2012ዓ.ም ለሚካሄደው ጠቅላላ ምርጫ በሲዳማ ከተካህደው የውሳኔ ሕዝብ በባህርየው ፤በይዘቱም፤ በተዋንያን ስብጥረም ፤ በውሰብስብነትም ፤ በሚሸፍነው የቀዳ ስፋትም በጣም ስለሚለይ ለምርጫ አስፈጻሚዎችበቂ ሥልጠና አንዲዘጋጅ ሃሳብ እናቀርባለን።

የውሳኔ ሕዝብ አስፈጻሚዎቹ ከአበል ክፍያ ጋር በተያያዙ ቅሬታወች አንደነበራቸው እንዲሁም በመጠለያና በምግብ በተሠማሩባቸው አካባቢዎች በሚገኝ ኅብረተሰብ ላይ ጥገኛ መሆናቸውን መታዘብ ተችሏል። ከአበል ጋር የተያያዙ ቅሬታወች የተጣለባቸውን ኃላፊነት በሙሉ ልብ እና በፍላጎት አንዳያካሄዱ አንቅፋት ሰለሚሆን፤በመጠለያና በምግብ በተሠማሩባቸው አካባቢዎች በሚገኝ ኅብረተሰብ ላይ ጥገኛ መሆን ያሰተናገደቸውን ማህበረስብ ላለማስቀየም በይሉኝታ የሚያልፏቸው ነገሮች የሚኖሩበት አድልን ሰለሚፈጥር የአትዮጵያ ብሔራዊ ምርጫ ቦርድ በ 2012ዓ.ም ለሚካሄደው ጠቅላላ ምርጫ ከአበል አከፋፈል ጋር የተያያዙ ችግሮችን የሚቀርፍ እንዲሁም የምርጫ አሰፈጻሚወች በምግብ እና በመጠለያ በተሰማሩበት ማህበረስብ ላይ ጥገኛ የማይሆኑበትን አሰራር አዘጋጅቶ ስራ ላይ አንዲያውል ሀሳብ እናቀርባለን።።

13.አዝል (Annex)

አዝል- **1 Siddama Zone Map**

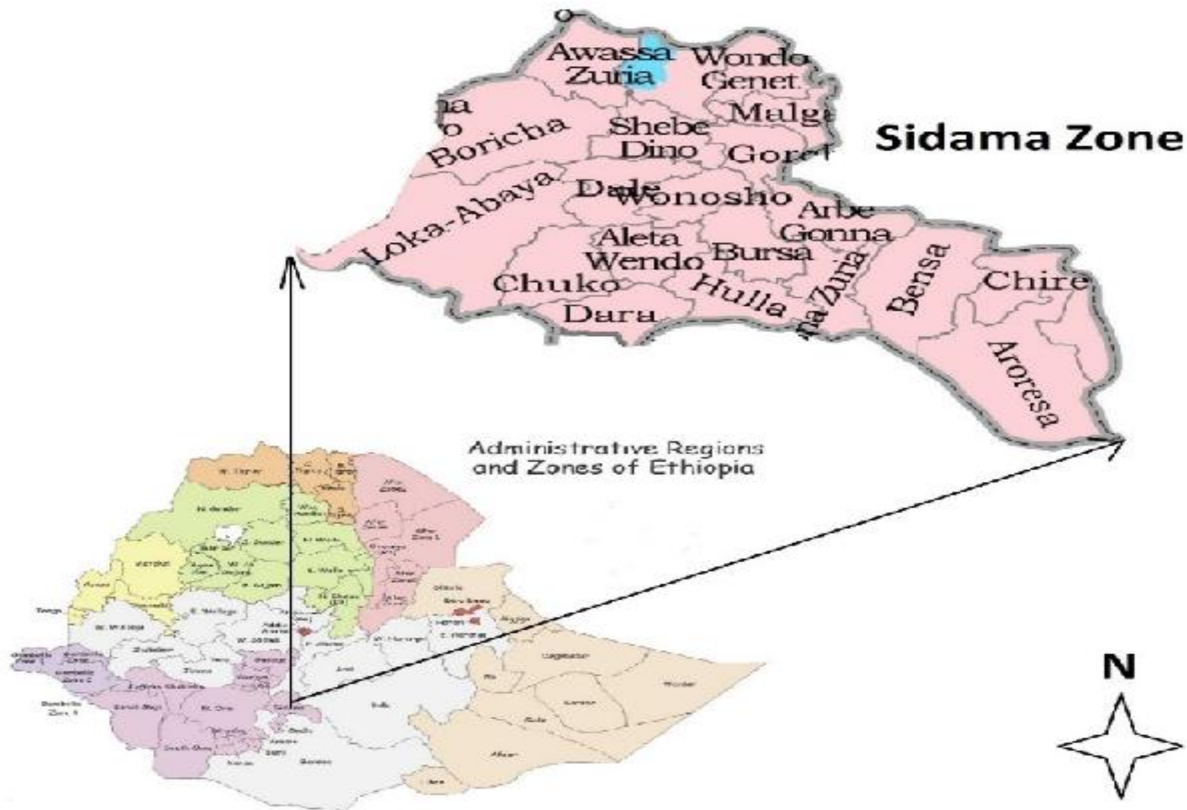
Sidama Zone
Awassa
Zuria
Wondo
Genet
Boricha
Shebe
Dino
Loka-Abaya
Wonosho
Arbe
Gonna
Aleta
Wendo
Bursa
Chuko
Hulla
Dara
Bensa
Chire
Aroresa
Administrative Regions
and Zones of Ethiopia
N

አዝል II በሲዳማ ዞን ስር የሚገኙ የገጠር ወረዳዎች እና ከተማዎች የምርጫ ጣቢያ ብዛት የሚያሳይ ሰንጠረዥ

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1	[illegible]	-	15
2	[illegible]	86	-
3	[illegible]	78	
4	[illegible]	125	
5	[illegible]	62	
6	[illegible]	117	
7	[illegible]	-	13
8	[illegible]	60	
9	[illegible]	48	
10	[illegible]	85	
11	[illegible]	71	
12	[illegible]	-	5
13	[illegible]	60	
14	[illegible]	64	
15	[illegible]	60	
16	[illegible]	109	
17	[illegible]	46	
18	[illegible]	59	
19	[illegible]	-	29
20	[illegible]	112	
21	[illegible]	89	
22	[illegible]	-	165
23	[illegible]	74	
24	[illegible]	60	
[illegible]	24	1465	227
	[illegible]	1692	

አዝል III በሲዳማ ህዝበውሳኔ የተሳተፉ ድርጅቶች ስም ዝርዝር

#	NAME OF ORGANIZATIONS
1	DEVELOPMENT FOR ALL
2	ETHIO-GULF DEVELOPMENT ASSOCIATION
3	ETHIOPIAN WOMEN, CHILDREN AND YOUTH DEVELOPMENT ASSOCIATION
4	SAVE GENERATION DEVELOPMENT ASSOCIATION
5	ETHIOPIAN HUMAN RIGHTS COUNCIL
6	ACCESS TO WOMEN AND PERSONS WITH DISABILITY
7	KMG ETHIOPIA
8	KULICH YOUTH REPRODUCTIVE HEALTH AND DEVELOPMENT ORGANIZATION
9	KIDANMHERT STUDENT SELF HELP ASSOCIATION
10	HUMMINGBIRD ETHIOPIA FOR SUSTAINABLE PEACE AND DEVELOPMENT
11	ETHIOPIAN HUMAN RIGHTS COUNCIL
12	ETHIOPIAN ASSEMBLY OF GOD CHURCH AID AND DEVELOPMENT
13	ADDIS ABABA YOUTH FEDERATION
14	FAITH IN ACTION
15	EMPATHY FOR LIFE INTEGRATED DEVELOPMENT ASSOCIATION
16	VISION ETHIOPIAN CONGRESS FOR DEMOCRACY
17	FEDERATION OF ETHIOPIAN NATIONAL ASSOCIATIONS OF PERSONS WITH DISABILITIES
18	ETHIOPIAN HUMAN RIGHTS COUNCIL
19	ADDIS ABABA YOUTH FEDERATION

20	RATSON WOMEN, YOUTH AND CHILDREN DEVELOPMENT PROGRAM
21	FEDERATION OF ETHIOPIAN NATIONAL ASSOCIATIONS OF PERSONS WITH DISABILITIES

#	NAME OF ORGANIZATION
22	FAITH BIBLE INTERNATIONAL CHURCH AID AND DEVELOPMENT ORGANIZATION
23	ETHIOPIAN HUMAN RIGHTS COUNCIL
24	CENTER FOR ADVANCEMENT OF RIGHTS AND DEMOCRACY
25	OPERATION RESCUE- ETHIOPIA
26	ETHIOPIAN INNOVATORS ASSOCIATION
27	REDEEM THE GENERATION
28	OROMO STUDENT UNION
29	WALTA MOTHERS AND CHILDREN HEALTH CARE ORGANIZATION
30	INTEGRATED COMMUNITY EDUCATION AND DEVELOPMENT ASSOCIATION
31	PARTNERSHIP FOR RELIEF AND DEVELOPMENT ORGANIZATION
32	PRO DEVELOPMENT NETWORK
33	CONSORTIUM OF ETHIOPIAN HUMAN RIGHTS ORGANIZATION
34	SARA JUSTICE
35	VISION NEW LIFE DEVELOPMENT ASSOCIATION
36	PROMOTIONAL SERVICE FOR DEVELOPMENTAL PROGRESS
37	GOKABORO DEVELOPMENT ASSOCIATION
38	NURTURE EDUCATION AND DEVELOPMENT
39	PHE- ETHIOPA CONSORTIUM
40	ETHIOPIAN HUMAN RIGHTS COUNCIL
41	I CARE FOR THE NATION

42	WAG AMHARA DEVELOPMENT ASSOCIATION
43	CENTER FOR JUSTICE
44	GAMBELLA CHILDREN AND COMMUNITY DEVELOPMENT ORGANIZATION
45	EL-DERASH CHILDREN AND FAMILY DEVELOPMENT ORGANIZATION
46	NURTURE EDUCATION AND DEVELOPMENT
47	INITIATIVE FOR PEACE AND DEVELOPMENT
48	PARTICIPATORY POVERTY REDUCTION ORGANIZATION
49	GOD FOR PEOPLE RELIEF DEVELOPMENT ORGANIZATION
50	DIT-NI-TEK
51	TIRET COMMUNITY EMPOWERMENT FOR CHANGE ASSOCIATION
52	CONCERN FOR INTEGRATED DEVELOPMENT
53	OROMO STUDENT UNION
54	GELGELA INTEGRATED COMMUNITY DEVELOPMENT ORGANIZATION
55	CENTER FOR DEVELOPMENT INSTITUTE
56	CONCERN FOR INTEGRATED DEVELOPMENT
57	ADDIS ABABA YOUTH FEDERATION
58	VISION ETHIOPIAN CONGRESS FOR DEMOCRACY
59	ADDIS ABABA YOUTH ASSOCIATION

#	NAME OF ORGANIZATION
60	ETHIOPIAN NATIONAL ASSOCIATION OF PERSONS WITH DISABILITY ASSOCIATION
61	SOCIAL AND ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT ORGANIZATION
62	DELASALLE COMMUNITY DEVELOPMENT ORGANIZATION

63	REHOBOTH FEEDING AND STUDY CENTER
64	SOLIDARITY FOR INTEGRATED AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT
65	DIRE DAWA CIVIL SOCIETY NETWORK
66	B/G WOMEN ASSOCIATION
67	GAMBELLA WOMEN EMPOWERMENT FOR DEVELOPMENT
68	DOBA INTEGRATED DEVELOPMENT
69	GURMUU DEVELOPMENT ASSOCIATION
70	LOVE FOR CHILDREN AND FAMILY DEVELOPMENT CHARITABLE ORGANIZATION
71	DR. HAILE W/M FOUNDATION
72	SARA JUSTICE FROM ALL WOMENS ASSOCIATION
73	FAITH IN ACTION
74	DUWAW COMMUNITY DEVELOPMENT ORGANIZATION
75	ETHIOPIAN LABOUR RIGHTS WATCH
76	MOTHERS AND CHILDREN DEVELOPMENT ORGANIZATION
77	ORGANIZATION FOR SOCIAL SERVICE, HEALTH AND DEVELOPMENT
78	PRO DEVELOPMENT NETWORK
79	NEW LIFE FOR COMMUNITY
80	ETHIOPIAN YOUTH FEDERATION
81	SERVE ETHIOPIA DEVELOPMENT ASSOCIATION
82	CONSORTIUM OF CHRISTIAN RELIEF DEVELOPMENT ASSOCIATION
83	ETHIOPIAN LAWYERS' ASSOCIATION
84	ETHIOPIAN CIVIL SOCIETY FORUM
85	NETWORK OF ETHIOPIAN WOMEN ASSOCIATION

86	INTER AFRICA GROUP
87	CONSORTIUM OF CIVIC AND VOTER EDUCATION ACTORS
88	ETHIOPIAN NATIONAL DISABILITIES ASSOCIATIONS NETWORK
98	INITIATIVES FOR MULTI-DIMENSIONAL DEVELOPMENT
99	FAHMA COMMUNITY DEVELOPMENT ORGANIZATION
100	THE ETHIOPIAN ASSEMBLIES OF GOD CHURCH AID AND DEVELOPMENT ASSOCIATION
101	COALITION CHILD SUPPORT ASSOCIATION
102	A HOPE ETHIOPIA
103	VISION OF COMMUNITY DEVELOPMENT ASSOCIATION
104	COALITION OF ETHIOPIAN CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS FOR ELECTION
105	SAVE YOUR GENERATION ETHIOPIA
106	PRO-DEVELOPMENT NETWORK
107	ESHET CHILDREN & YOUTH DEVELOPMENT ORGANIZATION
108	DOBA INTEGRATED DEVELOPMENT ORGANIZATION
109	SAVE GENERATION DEVELOPMENT ASSOCIATIONS
110	AFRICAN NETWORK FOR THE PREVENTION AND PROTECTION AGAINST CHILD ABUSE AND NEGLECT
111	LOVE FOR CHILDREN AND FAMILY DEVELOPMENT CHARITABLE ORGANIZATION
112	ASSOCIATION DEVELOP HORN
113	ETHIOPIAN EVANGELICAL CHURCH MEKANE YESUS DEVELOPMENT AND SOCIAL SERVICE COMMISSION